

LUNDS
UNIVERSITET

Pedagogiska institutionen
Box 199, 221 00 Lund

Kurs: PED 440
Kandidatuppsats, 10 poäng
41-60 poäng
Datum: 2003-11-06

Kulturturism och bildning

En studie av resandets innebörd för fem kulturturisters
lärande och utveckling

Anders Olsson

Handledare:
Birgit Hansson

ABSTRACT

Arbetets art:	Kandidatuppsats, 10 poäng
Sidantal:	47
Titel:	Kulturturism och bildning - En studie av resandets innebörd för fem kulturturisters lärande och utveckling
Författare:	Anders Olsson
Handledare:	Birgit Hansson
Datum:	2003-11-06
Sammanfattning:	<p>Kunskap har fått en ökad betydelse för människans fritid. Trenden har därför gått från en utpräglad rekreationsturism till en så kallad kulturturism där fler och fler turister söker något som uppfyller deras önskan om att lära sig något. Kulturturism har av många forskare förknippats med kunskap, lärande och bildning. Trots denna koppling mellan kulturturism och lärande har det dock inte kommit några forskningsrapporter vid något universitet eller någon högskola i Sverige som behandlar någon form av turism ur ett pedagogiskt perspektiv. Syftet med denna uppsats är att skapa förståelse för vad resande innebär för kulturturisters lärande och utveckling. Därmed vill jag visa på vad och hur dessa människor lär sig och på vilket sätt de utvecklas genom att resa som kulturturister. Studien har en explorativ karaktär som bottnar i uppfattningen att det finns alldeles för lite kunskap på området. Den faller inom ett hermeneutiskt paradig. Fem kvalitativa intervjuer har genomförts med människor i åldern 28-34 år som uppfattar att de lärt sig något av att resa som kulturturister. Utifrån dessa intervjuer har jag försökt att beskriva, tolka och förstå vad som sker i olika läroprocesser för dessa kulturturister i samband med deras resor. Studien visar på fem olika aspekter av kulturturisternas lärande och utveckling i samband med deras resor, betraktande av det estetiska, betraktande av det historiska, att ta del av det kulinariska, att ta del av samhällsliv och att ta del av vardagsliv. Vidare presenteras tre olika förhållningssätt som bidrar till lärande och utveckling för dessa kulturturister, förberedande, betraktande och deltagande. Studien pekar även på autentiska upplevelsers betydelse för kulturturisternas lärande och utveckling. Utöver detta visar studien på ett nytt angreppssätt att gå till väga vid studiet av turism ur ett pedagogiskt perspektiv, ett angreppssätt som passar väl in i det moderna sättet att resa, vilket ger ett bidrag till fortsatt forskning inom området.</p>
Nyckelord:	bildning, lärande, utveckling, fritid, turism, kulturturism

*”Världen är som en bok,
och den som stannar hemma läser bara första sidan”*

Augustinus (354-430)

*”Resor äro för yngre personer en del av deras uppfostran,
för äldre en del av erfarenheten”*

Francis Bacon (1561-1626)

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
1.1	Problemområdet	5
1.2	Syfte	7
2	Kulturturism	8
2.1	Bildningsresor i ett historiskt perspektiv	8
2.2	Begreppet turist	9
2.3	En anti-vardaglig verksamhet	10
2.4	Kulturturism	11
3	Bildning	13
3.1	Bildning och pedagogik	13
3.2	Den klassiska bildningstanken	14
3.3	Bildning och kunskapssyn	14
3.4	Fri process och mål	15
3.4.1	En livslång fri process	15
3.4.2	Bildning som mål	16
3.5	Utfärd och hemkomst	17
4	Metod	19
4.1	Ett hermeneutiskt perspektiv	19
4.2	Den kvalitativa forskningsintervjun	20
4.3	Urval av intervjupersoner	21
4.4	Utförandet av intervjuerna	22
4.5	Bearbetningen och tolkningen av intervjuerna	23
5	Resultat	25
5.1	Förberedande	25
5.2	Betraktande	28
5.2.1	Betraktande av det estetiska	28
5.2.2	Betraktande av det historiska	30
5.3	Deltagande	32
5.3.1	Att ta del av det kulinariska	32
5.3.2	Att ta del av samhällsliv	34
5.3.3	Att ta del av vardagsliv	36
6	Diskussion	39
6.1	Resultat i förhållande till det valda tillvägagångssättet	39
6.2	Resultat i förhållande till tidigare forskning	40
6.3	Fortsatt forskning	42
6.4	Avslutning	43
	Litteraturförteckning	45

1 Inledning

Den pedagogiska vetenskapen kan definieras som den vetenskap som undersöker den pedagogiska processen, de faktorer som påverkar den samt förhållandena mellan dessa (Leino & Leino, 1992). Detta kan göras på en mängd olika sätt, eftersom lärande kan erhållas via en mängd olika vägar. Lärande kan finnas i bland annat samtal, handlingar och händelser. De flesta situationer ger en möjlighet för individer att ta med sig någonting som kan komma att användas i en framtida situation. Enligt Roger Säljö (2000) är det detta lärande handlar om i en mer grundläggande mening. Lärande är således ett möjligt resultat av all mänsklig verksamhet och kan inte på något sätt enbart kopplas till bestämda institutionaliserade former som skola och undervisning. Lärande är inte begränsat till en speciell miljö. Många grundläggande insikter och färdigheter förvärfvas fortfarande i andra sammanhang, i miljöer som inte i första hand har som syfte att förmedla kunskaper.

Det finns alltså många miljöer där människan lär, inte minst i alla de miljöer man kan tänkas möta under en resa. Ett sätt på vilket många människor reser och därmed kommer i kontakt med andra delar av världen är genom olika former av turism. En form av turism som av många har förknippats med kunskap, lärande och bildning är vad som brukar benämnas kulturturism (se bl.a. Karlsson, 1994; Larsson, 1995; Boissevain, 1996; Wolf, 2001). Denna uppsats kommer att fokusera på detta lärande, som för människor konstitueras genom att resa som kulturturister.

1.1 Problemområdet

Det finns många vetenskapsområden där man behandlat frågor som berör turism på olika sätt. Fram till början av 90-talet skedde denna forskning framför allt inom kulturgeografi, sociologi och socialantropologi och var då framför allt knuten till fritids-, konsumtions- och välfärdsforskning. I början av 90-talet uttryckte sociologen Anders Steene (1991) i sin licentiatavhandling *Homo turisticus* sin förvåning över att en företeelse som turism och resande med dess långa historia inte har lockat till fler forskningsinsatser inom detta område. Under 90-talet skedde det dock en explosion inom turismforskningen, som utökades markant och spridde sig till flera andra vetenskapsområden. Bland annat inom etnologi och ekonomiska discipliner började man studera turism.

Vad det gäller studier som behandlar turism i samband med människans lärande och utveckling, har dessa studier framför allt fokuserat på vilka förutsättningar som finns för turister att verkligen lära sig något under sina resor och vad turism innebär för förståelsen människor emellan. Att studera detta medför även att studera vad man i så fall kan lära sig av att resa som turist. Detta har diskuterats av många forskare och verkar vara väl utrett av bland annat sociologer och socialantropologer. Det är svårt att utläsa några entydiga tendenser i denna typ av undersökningar.

Turism har i detta sammanhang setts som ett bidrag till att skapa större förståelse över landsgränser och därmed djupare kunskaper om levnadssätt, kultur och historia i andra länder. Honnörsord som tolerans, förståelse och vänskap har uttalats i detta

sammanhang. Turism bildar på så sätt till förbättring av kontakten människor emellan. Dessutom bidrar den till berikelse av fritiden och ökad självförståelse. Å andra sidan har mer negativa stämmor höjts och hävdats att turismen leder till stereotypisering och bekräftelse av negativa uppfattningar om andra folk och bekräftelse av fördomar, eftersom de flesta turisterna inte har förutsättningar att förstå så mycket av det de upplever. Det har pekats på att turister upprätthåller de förväntningar som de hade före resan. När turisterna känner till landet de besöker på förhand, genom medier och andras reseberättelser, reduceras också både möjlighet och intresse för att lära sig något (Jacobsen, 1988; Olsen, 1997; Litvin, 2003).

Bland de mer kritiska stämmorna som höjts menar till exempel Anne-Marie Søderberg (1993) att vi som turister har en förmåga att först och främst registrera det för oss redan kända bland den mångfald av nya impulser vi möter under en resa. Turisten är bunden av de föreställningar hon har före resan och sin egen sociokulturella tillhörighet. Vi bearbetar våra intryck på det sätt som vi är vana att tolka omvärlden på. Vi inordnar och kategoriserar våra upplevelser av den främmande kulturen i redan kända mönster eftersom detta är lättare för oss. Vi ser bara sådant som det finns förutsättningar att se och uppfattar det med de begränsningar som finns inbyggda i vår sociokulturella bakgrund. Även Jens Kristian Jacobsen (1988) är kritisk. Han påpekar att allt lärande till viss del är fördomsbekräftelser, i den mening att vi nästan alltid har vissa föreställningar på förhand om det vi skall lära oss något om. Våra antagelser om hur världen ser ut kan betraktas som mer eller mindre kvalificerade fördomar. I läroprocesser får vi antingen bekräftat eller avfärdat de föreställningar vi har. Problemet med fördomar uppstår på allvar när vi har helt felaktiga föreställningar på förhand och tror att vi får det bekräftat eftersom vi fullständigt feltolkar det vi ser och upplever. Jacobsen menar vidare att lärande i samband med turism motverkas av att det skapas vad han kallar turistiska egenvärden. Detta innebär att stora delar av vistelsen i det land man besöker utspelar sig inom för turisten trygga ramar och där många sidor av den lokala kulturen då blir tillpassad turisternas smak.

Stephen Litvin (2003) diskuterar frågan. Han menar att det finns poänger med båda sätten att se på det. Han hävdar att vad man får ut av en resa kan vara mycket beroende på vilket sätt man reser. Turism förekommer i många olika former, och alla typer av turism skapar inte samma möjligheter till förståelse. Rent intuitivt menar han att resandet i sig kan öppna någons ögon, få någon att fundera, och om inte förstå andra, så åtminstone inse att skillnader existerar. Men han menar att det är svårt att argumentera för att den institutionaliserade massturismen och det sätt att resa som denna innebär skulle leda till meningsfullt lärande i någon större utsträckning.

Ännu har det dock inte kommit några forskningsrapporter vid något universitet eller någon högskola i Sverige som behandlar någon form av turism ur ett pedagogiskt perspektiv. Det enda som hittills finns att tillgå är den populärvetenskapliga artikeln *Den kunskapande resenären*, skriven av Roger Säljö (2001). Denna lilla enkla artikel har betytt mycket för mig. Först och främst på så sätt att Säljö här visat att det överhuvud taget är möjligt att studera turism ur ett pedagogiskt perspektiv. Många som jag berättat om denna uppsats för under skrivandets gång har nämligen undrat vad pedagogik har med turism att göra. Då har det varit skönt att åtminstone ha haft Säljö att hänvisa till. Dessutom hänvisar Säljö till Bernt Gustavsson i sin analys av turismen i

denna artikel. Detta kommer jag också att göra. Så Säljö's artikel kan även sägas ha haft en viss inverkan på det perspektiv jag kommit att utveckla i uppsatsen.

Roger Säljö (2001) påpekar att resa, se och uppleva andra miljöer är en nödvändig del av den moderna människans bildning. Att det är viktigt att resa för att skapa sig en bild av vår omvärld kan därför nog inte överbetonas. Vi får idag enorma kvantiteter av information via olika media om förhållanden i andra länder i världens alla hörn. Vi kommer i kontakt med det obekanta på många olika sätt och utan att vi behöver anstränga oss. Media ger oss vanligtvis det första intrycket av någonting, men för att verkligen förstå det media förmedlar behöver vi göra personliga erfarenheter av det annorlunda. Säljö menar att vi själva måste utsätta oss för det annorlunda och främmande. Vi måste enligt honom få möjligheter att själva se andra miljöer och dra slutsatser om hur de fungerar för att kunna förstå vår omvärld. Säljö menar att turismens inflytande på vår omvärldsuppfattning och våra referensramar är stor i flera bemärkelser. Den har närmat oss till andra kulturers vardag och sätt att leva och gett oss personliga möten med det annorlunda. Turismen har också förstärkt känslan av att det är viktigt att lära sig språk och fördjupat vår förståelse av de levnadsvillkor som utmärker samhällen inom och utom det egna landet. Dessutom menar han att vår kulturkonsumtion har påverkats. Bland annat ser vi på TV-program med restips och våra matvanor har förändrats och berikats.

För att närma mig kulturturismen har jag i stället fått ta del av material skrivet av forskare från andra vetenskapsområden än pedagogiken. Detta har inte avskräckt mig från idén. I stället har jag sett det som en utmaning. Detta föranledde mig att i denna uppsats behandla kulturturism utifrån ett pedagogiskt perspektiv.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att skapa förståelse för vad resande innebär för kulturturisters lärande och utveckling. Utifrån fem kulturturisters berättelser om sina reseupplevelser i olika delar av Europa skall jag försöka beskriva, tolka och förstå vad som sker i läroprocessen i mötet med de platser de besöker. Undersökningen har en explorativ karaktär som bottnar i uppfattningen att det finns alldeles för lite kunskap om den ovan nämnda kopplingen. Därmed vill jag visa på vad och hur dessa människor lär sig och på vilket sätt de utvecklas genom att resa som kulturturister. Fokus ligger således på innehållsliga aspekter i detta lärande.

Det är mycket beroende på vad som kommer fram i de intervjuades berättelser som kommer att styra vad uppsatsen kommer att handla om. Jag tänker försöka identifiera olika aspekter på det som kan tänkas framkomma i dessa turisters lärande och utveckling.

2 Kulturturism

Om avsikten är att studera en företeelse, måste den första åtgärden vara att bilda sig en uppfattning om studieobjektet. Frågan om vilka som ingår i gruppen kulturturister är central. Skall man kunna närma sig resandets innehåll, måste man även ha en uppfattning om vilka motiv som driver kulturturisterna att resa. En meningsfull analys måste börja med lämpliga definitioner som kan ligga till grund för det fortsatta resonemanget. Därför kommer jag i detta avsnitt att avgränsa begreppet kulturturism från andra former av resande och därmed gruppen kulturturister från andra typer av resenärer.

I det följande kommer jag att kort göra en historisk tillbakablick över resande med bildning i fokus, för att sätta in kulturturismen i ett större sammanhang. Därefter kommer jag att försöka ringa in och avgränsa kulturturismen från andra former av resande.

2.1 Bildningsresor i ett historiskt perspektiv

Att resa för att lära och utvecklas är inget nytt fenomen. I alla tider har människan gett sig ut i världen för att stilla sin nyfikenhet och vidga sina vyer. Lusten att se och uppleva det främmande har alltid varit en viktig drivkraft i kunskaps- och samhällsutveckling. Renässansen var en tid för upplysning, förändring och upptäckter. Från slutet av 1500-talet började framför allt brittiska och franska män från aristokratin, men även män från andra europeiska länder att resa för att lära om andra länders politik, statssystem och kulturer. Att resa var ett av många inslag i de rikas utbildning på den tiden. Under 1600- och 1700-talen blev denna typ av bildningsresor, som har kommit att kallas the grand tour, allt vanligare. Att komma i kontakt med olika människor på de platser man besökte och att föra dialog med dessa var en viktig del av detta resande. Medelhavsområdet var målet för de flesta av dessa resor, som ofta var förberedelser till en karriär inom diplomati, ämbetsverk eller politik (Jacobsen, 1997).

Dessa bildningsresor har av många betraktas som föregångare till dagens turism (se bl.a. Löfgren, 1990; Andolf, 1990; Jansson, 1994; Karlsson, 1994; Wolf, 2001). Orvar Löfgren (1990) jämför till exempel the grand tour-resenärerna med 1980-talets tågluffare. Han menar att gemensamt för de båda är idén om resan som personlighetsutvecklande, man reser både för att upptäcka världen och sig själv. Göran Andolf (1990) nämner också denna typ av resande som föregångare till dagens turism. Dessutom drar han en parallell mellan de gesällvandringar som ägde rum under medeltiden som föregångare till den turism som äger rum i dag, även om det var av blygsammare slag. Mellan 1600- och 1800-talen skedde det gradvis en förändring i resandet. Från att ha sett resan som en möjlighet till samtal skedde det under denna period en övergång till att mer och mer betrakta resan som möjligheter till observation av de länder man besökte (Jacobsen, 1997). Bildningssyftet har med tiden blivit en underordnad del av människans resande, vilket idag kommit att präglas av mångfald.

Den moderna turismen har sitt ursprung i framväxten av industrisamhället. I och med industrialismens organisations- och produktionsstruktur skapades uppdelningen av

människans tid mellan arbete och fritid. Även om människor alltid har haft en del tid till eget förfogande betraktas fritid vanligtvis som en modern företeelse. Före industrialismen fanns inte fritid i nutida bemärkelse. Fritiden skiljdes från arbetet och blev något som den enskilde själv förfogade över. Regleringen av relationen mellan arbete och fritid kom att bli en viktig del av den demokratiseringsprocess som banade vägen för framväxten av turism i större omfattning (Eskilsson, 2000). Förutom fritid förutsätter den moderna turismen även ett fungerande transportsystem, ett utvecklat pengasystem, politisk stabilitet och vissa språkkunskaper, både bland turisterna och lokalbefolkningen (Jacobsen, 1997).

En del forskare betecknar det samhälle vi lever i nu som postmodernt (se bl.a. Urry, 1990; Boissevain, 1996). Kännetecknande för ett sådant samhälle är bland annat att olika typer av strukturerande principer, som till exempel distinktionen mellan arbete och fritid har förändrats så mycket att man inte längre kan tala om dessa distinktioner som man kunde för några årtionden sedan. Bland annat professionalisering av fritiden samt kulturell och territoriell mobilitet kan vara bidragande orsaker till överskridandet av dessa etablerade tudelningar. Såväl arbete som fritid kan vara utrymmen för den personliga utvecklingen. Utifrån detta menar John Urry (1990) bland annat att det postmoderna semesterfirandet inte kontrasteras mot utbildning och bildning i lika hög utsträckning som det tidigare gjort. Detta avspeglar sig bland annat i den ökande betydelse kunskapen har för människans fritid, på så vis att fritiden i större utsträckning än tidigare används för personlig vidareutbildning. Han menar att semesterfiraren vill bilda sig på sin fritid och inte enbart ligga på stranden och slöa.

Liknande resonemang står att finna hos Jeremy Boissevain (1996). Enligt honom verkar trenden på senare år ha gått från utpräglad rekreationsturism till kulturturism, där begrepp som kunskaps- och självförkovran står i förgrunden. Han menar att fler och fler turister söker något som uppfyller deras önskan om att lära sig något, nostalgi, fantasi, action och att få en närmare titt på "den andre". Det är inte sol, sand och hav, utan kultur, natur, och det traditionella livet på landsbygden som har blivit objekt för den postmoderna turisterna.

2.2 Begreppet turist

För att kunna närma sig kulturturismen måste man börja med att göra klart för sig vem som är en turist. Det finns många olika sätt att definiera en turist på. Någon allmänt vedertagen definition finns inte. FN, OECD och andra organisationer har försökt sig på olika definitioner. Ofta återkommer det tre villkor i dessa definitioner som måste uppfyllas för att klassa någon som turist. Dessa är den rumsliga avståndsfaktorn, den tid man är borta från hemorten samt resans syfte. I en definition som FN utformat handlade det till exempel om: "Varje person som besöker ett annat land än det han vanligtvis lever i och då vistelsens syfte inte är att arbeta i landet i fråga", vilket senare kompletterades med, "tillfälliga besökare som stannar minst 24 timmar och resans syfte antingen är fritidsfirande eller affärsverksamhet". På så sätt kan man skilja turister från andra resenärer, som inte uppfyller dessa grundläggande krav, såsom nomader, emigranter och flyktingar (Steene, 1991).

Om avsikten är att använda definitionen till statistikproduktion som skall kunna vara internationellt jämförbar, krävs det att den är enkel att använda och att den är helt entydig, som i fallet ovan. Annars har definitioner inom forskningen oftast anpassats till de enskilda problemställningar som behandlats i respektive studie (Jansson, 1994). Vem som är turist är alltså i stor utsträckning beroende av iakttagaren och dennes syften. Framför allt har detta skett när man fokuserat begreppet på enbart resor under fritiden och därmed uteslutit affärsresenärer. Turism har då definierats i relation till begreppen fritid och rekreation. Peter Murphy (1985) till exempel beskriver den icke-affärsinriktade turismen som människors rekreation på annan ort än hemorten, vilket äger rum under fritid. Denna avgränsning är viktig i min uppsats, då den uteslutande kommer att handla om turism som äger rum under fritiden. I min uppsats är dessutom turism synonymt med europeisk turism. Vad det gäller tidsaspekten så har jag inte lagt någon vikt vid den.

Utifrån dessa generella definitioner av turisten, kan man idag se en mängd olika former av turism. I takt med att mängden turister ökat under senare år har det blivit allt svårare att kategorisera dem. En enkel uppdelning mellan kulturturism och andra former av turism kan därför förefalla alltför rigid. En sådan uppdelning kommer dock att göras för att urskilja kulturturismen från andra former av turism.

2.3 En anti-vardaglig verksamhet

För att komma fram till en diskussion om kulturturismen skall jag vidare försöka fånga innehållet i begreppet turism. En vanlig utgångspunkt är att turistandet i grunden är ett sätt att komma ifrån vardagen, att det är en anti-vardaglig verksamhet. John Urry (1990) menar till exempel att turisttillvaron handlar om att vara med om upplevelser och erfarenheter som avviker från och kontrasterar mot individens vardagliga liv. Den gemensamma nämnaren för människor i egenskap av att vara turister skulle således vara att de söker något som är annorlunda, något de i sin vardag inte vanligtvis har möjlighet att uppleva. Vårt behov av att resa bygger således på att vi intresserar oss för något vi inte har tillgång till här och nu. Beroende av hur vår egen livssituation ser ut, har vi olika önskemål och behov att tillfredsställa då man reser som kulturturist.

Sven-Erik Karlsson (1994) diskuterar också turistandet som en anti-vardaglig verksamhet. Denna verksamhet kan enligt honom antingen vara fråga om nöje och fest eller bildning och självutveckling. Han menar således att turister söker det annorlunda även i de fall de eftersträvar bildning eller självutveckling, eftersom innebörden är att utöka sin kunskap eller utveckla sig själv genom att resa från sin vardagliga miljö. Karlsson placerar här in kulturturism under den typ av turism som har med eftersträvande av bildning och självutveckling att göra. I detta sammanhang gör han en indelning av kulturturism i två delar, dels med inriktning på så kallade finkulturella aktiviteter som till exempel teaterbesök, museibesök och besök på konstsalonger, dels med inriktning på det så kallade kulturarvet, vilket han beskriver som hela den miljö som människan skapat för sig, till skillnad från det som inte är av människan skapat, det vill säga natur.

Dean MacCannell (1976) har skrivit om turism utifrån denna utgångspunkt. Enligt honom är drivkraften bakom dagens turism den moderna människans längtan efter helhet och autenticitet. Eftersom de flesta idag får sina upplevelser av världen via media kan man enligt honom inte tala om en autentisk människa. Turister söker därför efter äkthet i andra tider, i nostalgisk form, eller på andra platser, hos det kulturellt annorlunda. Upplevelsen av autenticitet blir det yttersta målet. Turister är därför enligt honom måna om att undvika turistattraktioner som inte uppfattas som autentiska och söker sig till platser där det äkta och genuina livet pågår. Han menar dessutom att turisterna inte vill vara någon distanserad betraktare till ett skeende, utan en deltagare.

2.4 Kulturturism

Precis som med begreppen turist och turism så finns det många olika definitioner av begreppen kulturturist och kulturturism. Ofta har begreppen definierats utifrån de motiv som turisterna har för sina resor. Motiven att företa en turistresa är mångskiftande. Flera forskare har diskuterat olika motiv för turism. I dessa diskussioner kommer ofta kulturella motiv upp som ett av motiven.

Bengt Sahlberg (2001) påpekar till exempel att ett motiv bakom turismen är möjligheten att upptäcka och möta något nytt och gärna oväntat. Han menar att denna nyfikenhet och önskan att utvidga det geografiska upplevelserummet är nära förbundet med utveckling och inläring. Man reser bland annat för att lära, både om sig själv och om andra kulturer. Peter Murphy (1985) identifierar fyra motiv som påverkar efterfrågan på turistresor, varav kulturella motiv är ett. Kulturella motiv är enligt honom kopplade till en önskan om att få lära mer om resmålets kultur, konst, musik, religion samt lokala traditioner och vanor. Även Bruno Jansson (1994) tar under hänvisning till andra forskare upp fyra motiv för resande, varav kulturmotiv är ett. Kulturmotiv är enligt honom de motiv som har att göra med individens önskan att med sin resa komma i närmare kontakt med andra områdens kultur och konstliv et cetera. Anders Steene (1991) gör en distinktion mellan vad han kallar berikandemotiv och flyktmotiv. Den tendens som han kallar berikandemotiv rör resemotiv som har en viss önskan om att lära sig något om de resmål man besöker. Som exempel nämner han att få lära känna resmålets kultur, konst och musik, men även att få lära känna nya människor, lokala traditioner med mera.

FN-organet World tourism organisation har gett begreppet kulturturism en definition utifrån de motiv turisterna har med sina resor. Denna lyder:

Cultural tourism includes movements of persons for essentially cultural motivations such as study tours, performing arts and cultural tours, travel to festivals and other cultural events, visits to sites and monuments, travel to study nature, folklore or art, and pilgrimages (World tourism organisation, 1985:6).

Till kulturturismen hör enligt Maria Larsson (1995) de turister som har som motiv att utbilda sig och att öka förståelsen för resmålet. Traditionellt har orienteringen enligt henne varit mot finkultur i områdena de besöker, som till exempel olika museer, minnesmärken och konstgallerier. Men även folklig kultur, som till exempel traditionella festivaler är av intresse. Dagens kulturturister är vidare även intresserade av nutidsförhållandena. Eftersom de flesta turister är ute efter många olika attraktioner på

sina resor, är kultur viktigt även för de turister som inte har kultur som främsta motiv för sin resa.

Carl Christian Rümmelein (1996) tar fasta på dessa två grupper när han definierar kulturturism. I sin definition av kulturturism skiljer han ut de kulturnyfikna resenärerna från de kulturmotiverade resenärerna:

Kulturturism är besökandet av platser, områden eller evenemang med kulturell dragningskraft. Kulturturismen innefattar såväl tillfälliga besökare med ett grundläggande, allmänt intresse (kulturnyfikna turister) som besökare med ett mot destinationen riktat särintresse i den kulturella miljö som destinationen eller evenemanget erbjuder (kulturmotiverade turister) (Rümmelein, 1996:14).

Utifrån dessa resonemang kan således begreppet kulturturism avgränsas från andra former av resande. Kulturturismen definieras utifrån de motiv som turisterna har för sina resor. En kulturturist är enligt en bred definition som ligger till grund för min uppsats, en kulturmotiverad eller en kulturnyfiken resenär som reser för att bilda sig på något sätt om olika former av kultur.

3 Bildning

Jag har i det föregående kapitlet använt mig av begreppet bildning, då jag ser det som en viktig del av kulturturismen, utan att klargöra det närmare. I det följande kommer detta att göras. Precis som begreppet kulturturism är begreppet bildning mångtydigt. Någon entydig definition eller innebörd av begreppet finns inte och det är långt ifrån enkelt att definiera. Nedan följer en diskussion kring bildningsbegreppet som en teoretisk bakgrund till min empiri.

Jag kommer här att försöka visa på vilket sätt bildning är ett pedagogiskt intressant begrepp. Dessutom kommer jag att diskutera den syn på människan, kunskap och lärande som begreppet rymmer.

3.1 Bildning och pedagogik

Forskning bygger alltid på vissa antaganden. Dessa antaganden gäller framför allt de studerade objekten och kunskapsområdet. Det är alltså de antaganden som görs om de studerade objekten som utgör förutsättningen för forskningen. Inom den pedagogiska forskningen är det den lärande människan som är studieobjektet (Svensson, 1984). Människan uppfattas relativt allmänt som en lärande varelse. Vad lärande är kan dock ses på flera olika sätt. Ett sätt att se på vad lärande är har förts fram inom bildningstraditionen.

Bildningstanken är intressant i ett pedagogiskt perspektiv, eftersom bildning handlar om synen på kunskap, lärande och mänsklig utveckling. Bildningsbegreppet är generellt sett sammansatt av en subjektiv och en objektiv del. Det är en fråga om själva sättet att se på relationen mellan subjekt och objekt, mellan den lärande och det som skall läras. Det är i den viktiga frågan som bildningsbegreppet kan bidra med perspektiv på kunskap, lärande och mänsklig utveckling. Enligt Bernt Gustavsson (1997) är den mest allmänna bestämningen om vad bildning är, att det är en process som individen genomgår under pedagogiska och kulturella inflytanden och det som blir resultatet av denna process. Gustavsson menar att pedagogik i vid mening handlar om hur människan lär sig och vilket förhållandet är mellan människa och kunskap. Pedagogikens centrala problem rör enligt honom alltså förhållandet mellan subjekt, den som lär, och objekt, det innehåll som skall läras. I varje enskilt pedagogiskt sammanhang förläggs tonvikten till någondera av dessa två sidor, subjekt eller objekt.

Det är viktigt att det finns en djupare idé om vad kunskap är och hur lärande går till. Sätt att se på detta har förts fram inom bildningstraditionen. Enligt Sven-Eric Liedman (2001a) är dessutom föreställningen att kunskap i grunden förändrar och utvecklar människan en viktig del i bildningsbegreppet hos många teoretiker. Detta kommer att diskuteras i det följande.

3.2 Den klassiska bildningstanken

Begreppet bildning har djupa rötter i den västerländska kulturhistorien. Begreppets ursprung brukar förknippas med Johann Gottfried Herder och den tyska upplysningen under andra halvan av 1700-talet. Många menar att Herder var den förste som använde ordet bildning i sin moderna betydelse (se bl.a. Broady, 1992; Skoglund, 1993; Gustavsson, 1997; Liedman, 2001b). Det går dock att hävda att begreppet har sitt ursprung i liknande begrepp som förekom mycket tidigare. Enligt Albert Wifstrand (1947) finns det likheter mellan bildningsbegreppet och grekernas paideia, det vill säga tanken om den allsidigt utvecklade människan. Paideia kan i sin tur kopplas till begreppet pedagogik. Christer Skoglund (1993) har visat att Herders bildningsideal hade sina rötter i upplysningens subjektorienterade människosyn som bland annat företrädde av Immanuel Kant. Enligt denna syn var den lärande människan ett aktivt subjekt. I Herders bildningsidé fanns tanken att verkligt lärande förutsatte en fri personlig utveckling som var spontan och kreativ. I hans bildningstänkande återfanns synen på bildning som en fri, oändlig process, utgående från individen.

En som betytt mycket för att ge bildningstanken en teoretisk utformning var Wilhelm von Humboldt under 1800-talets första decennier. Hans namn återopas ständigt, när bildningsbegreppet är på tal (se bl.a. Broady, 1992; Skoglund, 1993; Gadamer, 1997; Gustavsson, 1997; Liedman, 2001b). Enligt Liedman (1997) är det kännetecknande för Humboldt att han betonar individualismen och det nära sambandet mellan människans kunskap och den värld om vilken kunskapen handlar. Humboldt beskriver bildningen som en personlig utveckling. Den enskilda människans läroprocess förknippas med andra utvecklingsprocesser i människans värld och ibland också utanför den. De består alltså både av kunskapsinhämtning och personligt självförverkligande. Han vände sig emot varje typ av tvångsmässig inläring. Han betonade människans självständighet och att inläringen är en aktiv och konstruktiv process. Kunskapens betydelse för den enskilde stod för honom i centrum och en livslång bildningsprocess var det högsta livsmålet. En människas bildningsprocess var vidare utan slut. Det fanns inte heller en slutgiltig mänsklig kunskap. Varken på det individuella eller kollektiva planet fanns det någon gräns för utvecklingen. Man kunde inte heller ställa något på förhand fixerat mål för den. Bildning i denna mening var att åstadkomma något inte på förhand givet. Den mänskliga kunskapsdriften kunde leda hur långt som helst. Det fanns däremot en likformighet mellan den enskildes och hela mänsklighetens bildningsprocess, då man tillmätte kulturarvet en central plats för människans orientering i tillvaron.

3.3 Bildning och kunskapssyn

De bildningsidéer som framlades under 1700- och 1800-talet av bland annat Herder och Humboldt visade på lärandets dualistiska natur och ställde ett subjektivistiskt kunskapsideal mot ett objektivistiskt. Liedman (2001b) har utvecklat detta resonemang och diskuterar bildning på ett kunskapsteoretiskt plan med utgångspunkt i subjektivistiska och objektivistiska kunskapsideal. Enligt subjektivismen är kunskap relaterad till den som lär sig. Läroprocessen innebär här att något för individen okänt förknippas med hans eller hennes egen erfarenhetsvärld. Av detta följer att varje läroprocess är unik. Enligt objektivismen har kunskapen samma värde för alla. Att veta

något innebär i detta sammanhang att i ett specifikt fall veta samma sak som alla andra. Liedman menar att både subjektivismen och objektivismen i sina rena former är ohållbara. Kunskap är alltid relaterad till erfarenhet och livssituation. Dessutom är kunskap kommunicerbar och därför måste det finnas något gemensamt mellan det man vet om någonting och det någon annan vet om samma sak. Bildningsbegreppets styrka ligger i att den innefattar både kunskapens subjektiva och objektiva sida. Den subjektiva betonas förvisso mer, men den objektiva är också nödvändig för bildning.

På ett liknande sätt diskuterar även Gustavsson (1997) bildning på ett kunskapsteoretiskt plan. Han lanserar ett sätt att se på kunskap som han kallar en dialektisk kunskapssyn. Med detta menar han att subjektivism och objektivism innefattas i ett och samma kunskapsbegrepp. Med detta sätt att se blir relationen mellan bildningsbegreppets subjektiva och objektiva komponenter det centrala. Lärande innebär då en ständig rörelse mellan det subjektiva och det objektiva.

3.4 Fri process och mål

Motsättningen mellan en subjektivistisk och en objektivistisk syn på kunskap hör samman med den inre spänning som finns i bildningsbegreppet. Det finns å ena sidan en föreställning om bildning som process, som något människan gör med sig själv, å andra sidan en föreställning om ett bildningsgods som skall överföras. Gustavsson (1997) har beskrivit detta som en ständigt närvarande motsättning mellan fri process och mål inom bildningstraditionen. Båda inslagen är enligt honom nödvändiga beståndsdelar i ett levande bildningsbegrepp.

Om man tittar på bildningsbegreppets ursprung kan man skönja denna motsättning. Bildning kan associeras till ”bilda”, som har att göra med människans aktiva skapande av sin egen personlighet och ligger därmed nära ”skapa” och ”forma”. Men bildning kan också associeras till ”bild”, som ligger nära ”förebild”.

3.4.1 En livslång fri process

Hans-Georg Gadamer (1997) introducerade bildningstanken på ett nytt sätt i vår tid. Utifrån en humanistisk grundsyn, med hänvisningar framför allt till tidigare nämnda Humboldt och Kant samt till Friedrich Hegel formulerar han sin bildningstanke. I sin tolkning förlägger han bildningens mening till själva processen. Bildning och kunskap är enligt honom en ständigt fortgående process, som inte har något slut. Denna växer fram ur forandets och bildandets inre förlopp och förblir därför i ständig fortbildning. Det som kännetecknar bildningen är att stoffet, det man tillägnat sig, införlivats med personligheten och helt gjorts till eget. Var och en av oss genomgår under livet en process, där erfarenheter samlas i en bildningsprocess.

Det är bland annat med utgångspunkt i denna humanistiska grundsyn som förts fram av Gadamer som Gustavsson tar sin utgångspunkt i sitt sätt att se på bildning. Dessutom hänvisar Gustavsson till Herder. Bildning som process är enligt Gustavsson (1997), i likhet med Herders syn, en fri utveckling, inifrån styrd, spontan och kreativ. När

individens fria kunskapssökande, den inifrån styrda processen och kunskap som aktivt skapande betonas, talar han om bildning som fri process. Denna process tar sin början i det personliga och subjektiva och är i den meningen en inre företeelse.

I samband med att bildning setts som en livslång fri process har det ofta satts som motsats till utbildning. Liedman (1997) anser till exempel att kunskapen som ligger till grund för bildning skall ses som ett led i ett livsprojekt och inte bara för en tidsbegränsad utbildning. Allt det man lär sig sätter spår. Han beskriver bildning som ett utbildningsideal som innebär en stark betoning av den lärandes egen frihet och initiativkraft. Han menar att det måste finnas ett avgörande moment av frihet i den enskildes val av kunskaper och kunskapsvägar. Detta skall ske i en läroprocess, som bör vara livslång.

Tanken om bildning som en livslång fri process kommer även till uttryck hos andra författare. Bland annat hos Donald Broady (1992) finns denna tanke när han menar att bilda sig är att bli något inte på förhand givet, något som han hämtat från en klassisk bildningstanke. Även hos Ellen Key (1992) finns denna bildningstanke när hon menar att bildad kan man aldrig bli, bara mera bildad. Vidare har Key beskrivit bildning med följande välkända devis, ”Bildning är icke vad vi lärt, utan vad vi hava kvar, när vi glömt vad vi lärt” (Key, 1992:13), med vilket hon menar att kunskapen inte skall ses som fristående från människan, utan att den införlivas med personligheten och därmed har betydelse för hela människans utveckling.

3.4.2 Bildning som mål

Mot denna syn på bildning som en process står den syn på bildning som betonar resultatet av själva processen. Drömmen om bildning som en helt fri, av alla mål och förebilder oberoende aktivitet, är och förblir enligt Gustavsson (1997) en romantisk dröm. Bildningsprocessen är enligt honom också målrelaterad, den styrs mot ett ideal. När tonvikten förläggs till kulturarvet, släktets samlade erfarenheter och kulturskatter talar han om bildning som mål. Förebilderna och målen är av yttre karaktär och är i den meningen objektiva. Liedman (2001a) för liknande resonemang. Han menar att friheten inte kan vara total eftersom bildningens väg på samma gång är kollektiv och enskild. Människan är en social varelse i sin läroprocess, lär sig tillsammans med andra, sporrade av andra, väckt till insikt av andra, i konkurrens med andra.

Det mål som bildningsprocessen relaterar till har diskuterats i termer av det allmänmänskliga. Enligt Gustavsson (1991) kännetecknas bildning av den enskilda människans och mänsklighetens parallella vägar. En grundläggande bildningstanke går ut på att den enskilde bildar sig när hon träder i förbindelse med det allmänmänskliga. Varje individ genomgår under sitt liv en utvecklingsprocess. Bildning är en inifrån styrd process där kunskap erövrar av människan själv. Denna utveckling genomgår hon inte i ensamhet och isolering, utan i samverkan med andra människor, både nu levande och tidigare generationer. Genom att ta del av och göra andras erfarenheter till sina, utvecklar, bildar sig människan. Att ta del av ett kulturellt arv ingår i all bildning. Detta består av en rad kollektiva erfarenheter och kunskaper som mänsklighetens historia uppvisar. Detta arv ligger och väntar på att tas i bruk av varje enskild individ. Genom

att ta del av detta arv och göra det till personlig egendom utvecklar vi vår egen personlighet.

Denna tanke om det allmänmänskliga finns även hos Gadamer (1997) när han diskuterar bildning som höjning till det allmänna. Han delar då bland annat upp bildning i estetisk och historisk bildning. Han menar att den som är estetiskt bildad kan hålla isär det sköna och det fula och skilja god kvalitet från dålig, och den som är historiskt bildad vet vad som är möjligt för en bestämd tid, och vad som inte är möjligt, och har sinne för det som är annorlunda i det förgångna i förhållande till samtiden.

3.5 Utfärd och hemkomst

Utfärd och hemkomst är klassiska begrepp när det gäller att beskriva bildningens kärna och mening (Gadamer, 1997; Gustavsson, 1997). Detta eftersom bildning i sin vidaste form är att betrakta som en rörelse, i vilken människan bryter upp från det vardagliga, ger sig ut i det okända, för att sedan föra tillbaka nya erfarenheter till sig själv. Kunskapsprocessen både börjar och slutar i subjektet, men har gått en omväg ut i det objektiva. Läroprocessen består i en pendelrörelse mellan dessa två pooler. Bakom denna liknelse ligger ett antagande om att det är bildande att möta det främmande. Tanken är att man skall utgå från den egna kunskapen och vardagen för att öka förmågan att möta det främmande. Detta kan jämföras med att ge sig ut på en resa, komma tillbaka och låta något nytt uppstå. Vad kan vara mer passande i en uppsats som behandlar turism?

Denna tanke om bildningens mening som en relation mellan det vardagliga och det okända tar sin utgångspunkt i en klassisk bildningstanke. Grundtanken är enligt Gadamer (1997) att lära känna det egna i det främmande, att göra sig hemmastadd i det främmande och att återvända till sig själv efter att ha varit det andra. Det är inte främlingskapet som sådant som utgör bildningens kärna, utan den hemkomst till sig, som förvisso förutsätter främlingskap. Detta är en tanke som Gadamer utvecklat utifrån Hegel.

Gustavsson (1997) utvecklar dessa resonemang. Bildning, lärande och kunskap tar enligt honom sin början i det subjektiva och personliga, den egna erfarenheten, det bekanta och närliggande. Om den förankringen inte finns blir kunskapen löst pålagd och lärandet ytligt. Men det personliga är alltför smalt som utgångspunkt för lärande. Som person ingår man i en känd och nära livsvärld, där det mesta förefaller bekant, tryggt och igenkännbart. Man lever ett vardagsliv som upprepar sig och är sig likt från dag till dag. Detta bekanta är utgångspunkten för lärande och kunskap. Ny kunskap och lärande förutsätter att man delvis lämnar det kända och närliggande och närmar sig det okända, främmande och annorlunda. När man möter det obekanta får det en att se sin egen vardag på ett nytt sätt. Detta är motsvarigheten till bildningens objektiva sida, i den meningen att det ligger utanför en själv, i den yttre verkligheten. Det är viktigt att inte stanna vid det redan bekanta och därmed inte komma vidare genom mötet med det främmande och annorlunda. Resultatet kan då bli hemmablindhet, att vara sig själv nog, att stanna inom alltför begränsade horisonter. Det är också viktigt att inte kasta sig ut i det främmande utan att se till hur det kan relateras till den egna erfarenheten och

tolkningsramen. Resultatet kan då bli exotism, eller romantisering av det främmande. Detta är dock inte det samma som att inte kunna tillägna sig det främmande. Det kan hända att det finns saker som man inte kan identifiera sig med, få in i ens tolkningsramar och fullt ut förstå.

4 Metod

Innan jag går vidare till min analys så skall jag redogöra för mina vetenskapliga utgångspunkter och diskutera intervjun som datainsamlingsmetod. Dessutom skall jag berätta om mitt tillvägagångssätt i arbetet med uppsatsen.

4.1 Ett hermeneutiskt perspektiv

Charles Taylor ställer upp tre villkor som ett hermeneutiskt studieobjekt måste uppfylla. Det första är att studieobjektet måste vara sådant att man kan säga att det kan vara meningsfullt. Det andra är att man måste skilja mellan mening och uttryck. Det tredje är att den mening som studieobjektet har måste vara en mening för sociala aktörer, meningen är alltid mening för någon (Gilje & Grimen, 1993).

Denna studie faller inom ett hermeneutiskt paradig. Hermeneutik är relevant eftersom mitt datamaterial består av meningsfulla fenomen. Man brukar säga att fenomen är meningsfulla när de uttrycker en mening eller de har en betydelse. Olika beskrivningar är av fundamental betydelse, bland annat därför att det är aktörernas egna uppfattningar om vad de gör som ger deras handlingar mening. Karakteristiskt för meningsfulla fenomen är att de måste tolkas för att kunna förstås. Syftet med en hermeneutisk ansats är därför att tolka och förstå olika delar av verkligheten. Man uppfattar inte verkligheten enbart genom sina sinnen, utan det sätt på vilket man uppfattar verkligheten är i stället resultatet av tolkning. En tolkning är ett försök att klargöra och ge mening åt ett studieobjekt. Att tolka är att försöka få fram mening med andra och nya uttryck (Thurén, 1991). Min uppsats har ett tolkande och förstående syfte. Jag är dels intresserad av att tolka och därmed få en djupare förståelse av det problemkomplex jag studerar, dels av att beskriva helheten av det sammanhang som detta inryms i. Jag är alltså inte intresserad av att förklara eller förutsäga någonting och av orsak och verkan.

En grundtanke inom hermeneutik är att man alltid förstår något mot bakgrund av vissa förutsättningar. En viktig insikt inom hermeneutiken är därför att meningsfulla fenomen bara går att förstå i den kontext som de förekommer i (Gilje & Grimen, 1993). Man måste därför placera in dem i ett sammanhang för att kunna utläsa den mening de kan ha. Utan ett sammanhang har de knappast någon bestämd mening. Man måste därför skapa situationsbeskrivningar. Forskning består i detta sammanhang av ständiga rörelser mellan helhet och del, mellan det som skall tolkas och den kontext som det tolkas i.

Ett centralt begrepp inom hermeneutiken är förförståelse. Med en hermeneutisk utgångspunkt kan man inte förstå någonting utan förförståelse (Thurén, 1991). Förförståelse är ett nödvändigt villkor för förståelse eftersom man måste börja med vissa idéer om vad vi skall se efter när man skall tolka ett meningsfullt fenomen. Utan sådana idéer skulle undersökningar inte ha någon riktning. Man skulle inte kunna veta vad man skall rikta sin uppmärksamhet mot. Vår förförståelse kan leda oss fel, men det är inte fel i sig att ha en förförståelse. Allt man upplever, ser, hör, tänker och tycker bygger på förförståelse. Nils Gilje & Harald Grimen (1993) nämner tre komponenter som ingår i en aktörs förförståelse. För det första ingår aktörens språk och begrepp. Begreppen gör det möjligt att se något som något. För det andra ingår många olika typer

av trosuppfattningar och föreställningar. Dessa är med om att bestämma vad man tar för givet och vad som är problematiskt. För det tredje ingår en aktörs personliga erfarenheter. Vad det gäller de två första så är min förhoppning att det lagts en grund för dessa i mina kapitel om kulturturism och bildning. Vad det gäller den tredje så har jag själv rest mycket i Europa och har besökt många av de städer och områden som mina intervjupersoner berättar om. Jag har dessutom tidigare skrivit en magisteruppsats i sociologi och en b-uppsats i samhällsgeografi som också behandlar turism, fast ur andra perspektiv. Detta ger mig naturligtvis en viss förförståelse.

Man tolkar allt man upplever som någonting. Förförståelsen utvecklas genom tolkning till förståelse. Hur skall man då ställa sig till förförståelsen? I centrum för denna diskussion står frågan om vi kan uppnå någon fast kunskap eller om kunskapen är relativ. Det finns i en hermeneutisk ansats inte någon möjlighet att uppnå någon absolut sanning, utan kunskap blir med nödvändighet relativ. Peter L. Berger och Tomas Luckmann (1979) diskuterar denna relativism. De menar att verkligheten är socialt skapad och att fokus ligger på tolkning av och förhandling om den sociala världens mening. Världen är en spegling av språket och därmed går det inte att skilja på språk och verklighet. Man kan inte prata om en verklighet utan att den är konstruerad av språket. Man kan inte vara någon neutral upptäckare av verkligheten, utan vad man kan göra är att ge den mening, man kan hjälpa till att konstruera den. Verkligheten är på så sätt socialt konstruerad. Detta sätt att se på verkligheten är ett sätt att förhålla sig till relativismen.

Mening är alltid mening för någon. Varje intryck kan representeras på ett oändligt antal olika vis. De resultat man kommer fram till kan inte tillskrivas ett värde av att vara universellt giltiga. I stället utgör den en analys av många möjliga. Den förmedlar därmed åtminstone en sanning och detta helt beroende på vilket syfte man har. Viktigt i detta sammanhang blir därför hur man förhåller sig till de sanningar man kommer fram till och hur man argumenterar för att ens eget sätt att se på världen är bättre än alla andra möjliga sätt att göra det på.

4.2 Den kvalitativa forskningsintervjun

Då jag var intresserad av resandet och vad det innebär för olika kulturturisters lärande och utveckling, föll det sig naturligt att genomföra en intervjuundersökning. Intervjuer är lämpliga när man skall beskriva människors upplevelser. Om man är intresserad av hur någon upplever något, så är det enklaste att fråga de om deras upplevelser (Kvale, 1997).

För att belysa konsekvenserna av olika teoretiska föreställningar om intervjuforskning använder sig Steinar Kvale (1997) av två metaforer, malmetaren och resenären. Enligt den första metaforen uppfattas kunskapen som en begravningsmetall och intervjuaren som en malmetare. Kunskapen är given enligt detta sätt att se. Objektiva fakta och väsentliga meningar hämtas fram ur den intervjuade som sedan värderas. Enligt den andra metaforen uppfattas intervjuaren som en resenär på väg mot en berättelse som skall förtäljas vid hemkomsten. Resenärsmetaforen hänför sig till en postmodern, konstruktiv kunskapssyn som leder till ett samtalsperspektiv på forskningen. Denna

metafor är den som bäst belyser den roll jag intar som intervjuare. Här kommer jag att företa min egen bildningsresa, samtidigt som jag studerar lärande och utveckling i samband med turism. Resenären utforskar landets regioner, strövar fritt omkring, inleder samtal med de personer han träffar på, antingen fritt, eller efter en karta. I mitt fall har det skett på ett mycket fritt sätt. Min intention har varit att de intervjuade så fritt som möjligt skall berätta om sina reseupplevelser. Med utgångspunkt i intervjupersonernas berättelser har jag framför allt kompletterat med följdfrågor, för att leda in på det jag varit intresserad av. De möjliga innebörderna av de ursprungliga berättelserna skiljs därefter ut och utvecklas genom resenärens tolkning.

Den hermeneutiska tolkningens ursprungliga syfte var ursprungligen att vinna en giltig och gemensam förståelse av en texts mening och då framför allt litterära, religiösa och rättsliga texters mening. Det har dock pekats på att det hermeneutiska angreppssättet har relevans även för intervjutexter. Enligt Kvale är hermeneutiken dubbelt relevant när man använder sig av intervjuer, eftersom den först kastar ljus över den dialog som skapar de intervjutexter som skall tolkas och sedan genom att klarlägga den process där intervjutexterna tolkas, vilken återigen kan uppfattas som en dialog eller ett samtal med texten. Dock måste vissa restriktioner göras. Kvale pekar på skillnader mellan att tolka litterära texter och de texter som frambringas genom intervjuer. En intervjutext omfattar både skapandet och tolkning av en text, medan en litterär text är given från början. Intervjun är knuten till en specifik mellanmännisklig situation, där den har skapats utifrån ett specifikt syfte, medan en litterär text har tillkommit av andra skäl än forskningsändamål och skall förmedlas utanför den situation där den uppstod. Litterära texter är dessutom ofta välartikulerade, medan intervjuer ofta är vaga och osammanhängande, vilket ger olika förutsättningar att tolka materialet.

4.3 Urval av intervjupersoner

Det kriterium som har stått som avgränsning för mitt urval av intervjupersoner är att de skall ha genomfört någon form av turistresa som faller inom ramen för kulturturism så som detta beskrivits tidigare i uppsatsen samt att de dessutom upplevde att de lärt sig något under sina resor, detta oavsett vad eller hur de lärt sig av att resa. Om inte detta har varit fallet, har jag inte sett det som intressant att genomföra en intervju.

I denna uppsats är det fem personers upplevelser under olika turistresor och vad dessa upplevelser innebär för deras lärande och utveckling som står i fokus. Fler personer skulle kunna ha intervjuats för att få en mer nyanserad bild av vad dessa resor innebär för dessa människors lärande och utveckling, men jag har inte sett detta som nödvändigt i detta skede, då dessa fem intervjuer visar på flera intressanta aspekter. Att få tag på lämpliga intervjupersoner har inte varit någon större svårighet. Några av mina vänner har tipsat mig om lämpliga intervjupersoner efter att jag hade berättat om min tilltänkta uppsats för dem. Dessa personer har jag tagit kontakt med och berättat att jag håller på att skriva en uppsats i pedagogik och vad det är tänkt att den skall handla om. De personer jag har tillfrågat har i samtliga fall tackat ja till att ställa upp på en intervju.

Jag gör inte några anspråk på att mina intervjupersoner skall vara representativa för hela den grupp som jag ovan beskrev som kulturturister, vilket är en omöjlighet när man

begränsar sig till att genomföra fem intervjuer. Jag har i stället efter eget omdöme, intervjuat olika typer av människor. Jag har intervjuat både män och kvinnor, även om min avsikt inte är att jämföra dessa. Av de fem personer jag intervjuat är tre män och två kvinnor. Mina intervjupersoner är alla mellan 28 och 34 år gamla. Dessa personer har genomfört resor i olika delar av Europa.

Med respekt för mina intervjupersoners integritet är jag väldigt noga med att försäkra dem om att de skall förbli anonyma. Det skall inte under några omständigheter för andra kunna gå att identifiera mina intervjupersoner i uppsatsen. En presentation av de personer jag har intervjuat följer nedan för att ge en bild av vilka människorna bakom dessa uttalanden är och vilka resor som ligger till grund för intervjun jag genomfört med dem. Alla intervjupersonerna är väl beresta och har alla genomfört ett flertal resor som är att hänföra till kulturturism så som jag beskrivit det ovan. Intervjuerna har dock koncentrerats till en av deras genomförda resor, utom i ett fall då två resor ligger till grund för intervjun. De personer jag intervjuat är som följer (alla namnen är fingerade):

Daniel är 34 år och arbetar som IT-konsult. Under sommaren 2002 reste han runt med bil i norra Frankrike under två veckor tillsammans med sin fru. Under denna resa besökte de bland annat olika vingårdar, Claude Monets hem och Normandie.

Martin är 29 år och student. Under sommaren 2001 reste han, efter att ha tagit flyget till Manchester runt med bil i Skottland under en vecka tillsammans med sin flickvän. Där besökte de bland annat olika whiskeydestillerier och historiska landmärken.

Roger är 31 år och museiarbetare. Under sommaren 2002 reste han, efter att ha tagit flyget till Malaga runt med bil i Andalusien under två veckor tillsammans med sin familj. Där besökte de bland annat en by uppe i bergen, Granada och Cordoba. Under våren 2003 tog han dessutom en weekendresa till Amsterdam tillsammans med sin sambo. Där besökte han bland annat olika museer och strosade runt i de olika delarna av staden.

Åsa är 29 år och arbetar som sjuksköterska. Under hösten 2002 reste hon med bil till Tjeckien under en vecka tillsammans med sin man. De besökte bland annat en bekant i Ceska Lipa och spenderade lite tid i Prag.

Lisa är 28 år och arbetar som gymnasielärare. Under hösten 2002 spenderade hon en vecka i Istanbul tillsammans med sin sambo. Där gick de bland annat på museer och strosade runt i de olika delarna av staden.

4.4 Utförande av intervjuerna

Eftersom jag har haft ett explorativt syfte med mina intervjuer, har min avsikt varit att i så låg grad som möjligt styra intervjuerna och i stället låta intervjupersonerna berätta så fritt som möjligt om sina reseupplevelser. I stället för att ha en uppsättning färdiga frågor att ställa till alla intervjupersoner har jag i stället bett dem att berätta om sina resor, vad de gjorde där och vad de upplevde. Jag har framför allt kompletterat

berättelserna med följdfrågor berörande det de berättat om för att föra in samtalet på mitt intresseområde, nämligen vad de lärt sig av detta resande och på vilket sätt de utvecklats av att resa.

Intervjuerna har genomförts hemma hos intervjupersonerna, eller på någon neutral plats, allt efter intervjupersonernas önskemål. De intervjuer jag genomfört har alla varat ungefär en timme och de har spelats in på band. Efter varje intervju har jag ordagrant skrivit ut det som sagts. Jag har då inte tagit någon hänsyn till pauser, betoningar eller olika former av emotionella uttryck i dessa utskrifter. Detta har jag inte ansett tillföra någonting till förståelsen av intervjutexterna.

Att genomföra denna typ av kvalitativa intervjuer har haft flera fördelar. Intervjusituationen har i låg utsträckning styrts av mig som intervjuare. Detta har givit utrymme för stor flexibilitet. Då jag har mött personerna ansikte mot ansikte har jag haft möjlighet att anpassa intervjufrågorna, efter just hur dessa personer har uppfattat resandet. Intervjupersonerna har haft möjlighet att själv berätta om sina upplevelser i den ordning och på det sätt som de själva har funnit det lämpligt. Denna typ av kvalitativa intervjuer har dessutom givit tillfällen att ställa följdfrågor, med möjlighet att erhålla värdefull information, som naturligt har kommit upp under själva intervjun. Min uppfattning är att detta har öppnat för en bättre förståelse av den enskildes upplevelser än vad det skulle ha gjort om jag hade en uppsättning frågor att ställa till alla intervjupersonerna.

Denna typ av kvalitativa intervjuer har även nackdelar. Intervjuuttalandena kan i många fall ha begränsade värden när det gäller att fånga både verkligheten och intervjupersonernas subjektiva värld. Dels kan uttalandena ha bestämts av situationen, det vill säga att de kan mer ha varit förbundna med intervjusammanhanget än med någon specifik erfarenhetsverklighet, dels kan uttalandena ha påverkats av rådande kulturella föreställningar om hur man ska uttrycka sig i vissa frågor. En intervju i sig är en social situation och det som sägs kan vara alldeles för kontextberoende för att kunna betraktas som en spegelbild av det som har pågått utanför den specifika situationen (Alvesson & Deetz, 2000).

Alla intervjuerna har gjorts en tid efter det att de intervjuade hade kommit hem från sina resor. Det är alltid en risk med detta. Det som berättas kan ha konstruerats i efterhand, intervjupersonerna kan ha glömt vad som hände, de kan ha lagt till och dragit ifrån, och det som berättas kanske egentligen inte var det som upplevdes på plats. Intervjusvaren kan delvis vara bestämda av mig som intervjuare, eftersom de intervjuade kan ha varit benägna att svara något för att framstå på ett visst sätt.

4.5 Bearbetningen och tolkningen av intervjuerna

Mina resultat tar sin utgångspunkt i de intervjuer jag har genomfört. Innehållet i resultatdelen har i första hand formats utifrån intervjupersonernas uttalanden. Det jag kommer fram till är ett resultat av de frågor jag ställt till mina intervjupersoner. Men man skall vara medveten om att oavsett hur man går till väga så kommer resultaten alltid att vara påverkade av den som har utfört undersökningen. Det är inte meningen att

detta skall uppfattas som den enda riktiga tolkningen, utan det måste påpekas att detta är en bild av hur intervjupersonernas upplever resandet.

De olika aspekterna som kommer att behandlas är hämtade från de mönster som har framträtt ur intervjuerna, efter att ha läst igenom dessa ett flertal gånger. Men det är jag som väljer ut det material jag analyserar och som ligger till grund för analysen. Detta material har därmed fått den innebörd som jag har gett det. Presentationen av olika material är ofrånkomligen en fråga om urval och därmed urskillning och godtycke. När det gäller att tolka innehållet i intervjuer, går detta aldrig att göra objektivt. Tolkningen kommer alltid att vara färgad av den som utför tolkningen. Olika aspekter kan betonas, vilket med nödvändighet medför att andra aspekter förbises (Asplund, 2000).

Eftersom intervjupersonernas berättelser har en central plats i uppsatsen har jag valt att låta dessa berättelser till stor del komma fram i uppsatsen. Därför kommer jag att använda mig av många och långa utdrag ur intervjuerna i det kommande. Härmed lämnar jag mitt separata metodkapitel och går vidare till uppsatsens resultatdel.

5 Resultat

Allt lärande sker i ett sammanhang. Olika kulturturister befinner sig i olika sammanhang under sina resor. De har olika intressen och spenderar sin tid olika och möter därmed olika saker under sina resor. Olika möten innebär olika läroprocesser, där man lär sig olika saker och på olika sätt. Vad innebär då dessa resor för mina intervjupersoners lärande och utveckling? För att belysa detta har jag vid analysen av mitt intervjumaterial delat upp resultaten utifrån olika aspekter av resandet. Till grund för utformandet av dessa aspekter ligger framför allt det som kommit fram i intervjuerna, även om idéerna till de flesta av aspekterna är hämtade från delar av de tidigare kapitlena. Dessa aspekter har strukturerats på det sätt de gjorts för att kategorisera och täcka innehållet i intervjuerna så fullständigt som möjligt, inom ramen för vad som är intressant i förhållande till mitt syfte. Meningen är att detta skall visa på olika aspekter av dessa människors lärande och utveckling i samband med deras resor.

Intervjumaterialet delades först och främst in i fem aspekter som behandlar intervjupersonernas lärande och utveckling under själva resan. Dessa aspekter kom att behandla betraktande av det estetiska, betraktande av det historiska, att ta del av det kulinariska, att ta del av samhällsliv och att ta del av vardagsliv. Dessa fem aspekter delades därefter upp under två kategorier. Detta eftersom det i de två första aspekterna av dessa fem visade sig handla enbart om ett betraktande förhållningssätt för intervjupersonerna i mötena med de länder de besökte, medan det i de tre sista aspekterna av dessa fem visade sig handla om ett deltagande förhållningssätt till de länder de besökte utöver ett betraktande förhållningssätt. Denna kategorisering är beroende på vad som bidrar till lärandet och utvecklingen. Antingen lär man sig något genom att betrakta detta på avstånd, eller så deltar man i det sammanhang man befinner sig i och lär sig något på så sätt. Utöver dessa kategorier visade det sig att förberedelser av olika slag i samband med resorna hade en viktig innebörd för de personer jag intervjuat. Förberedande har därför kommit att utgöra ytterligare en kategori. Jag kommer att börja med att presentera den kategorin, för att därefter gå vidare med de övriga kategorierna och aspekterna i tur och ordning.

5.1 Förberedande

De personer jag intervjuat hade redan där hemma, innan de gav sig iväg på sina resor, försett sig med information om de länder de skulle resa till. Dessa förberedelser hade dock skett i olika hög grad. Olika lång tid hade använts för att planera inför sina resor. De hade framför allt läst i olika guideböcker och sökt information via internet om de resmål de skulle resa till. Att förbereda sig på detta sätt med att läsa i olika guideböcker och att ta del av annan information hade olika betydelser för de personer jag intervjuat. För vissa hade olika guideböcker och annan information om resmålet stor betydelse. De planerade sina resor i mycket hög grad. De läste på om resmålet, för att sedan utifrån det välja vad de skulle besöka under resan. Framför allt handlade det om att vara förberedd och att ta reda på saker om resmålet och därmed veta vad det fanns att välja mellan och vad som var värt ett besök under resan. Att läsa på om resmålet och att vara förberedd inför resan var viktigt för dem. Lisa berättade bland annat om sina förberedelser inför

sin resa till Istanbul. Att vara väl förberedd var viktigt för henne. Ett utdrag ur min intervju med henne visar detta:

Jag: Varför läste du i en guidebok innan?

Lisa: För att man skall vara förberedd, för att man skall ha en viss bas när man åker ner, en viss allmänbildning tycker jag, man skall känna till någonting om staden man reser till.

Jag: Varför det?

Lisa: Det är ju bra, så är man lite bättre förberedd så kommer man in i rätt stämning också tycker jag, och det är ju inte bara historia utan det är också, man läser också lite om kulturen, hur det är och vad man skall tänka på och sådana saker, men även historia naturligtvis om staden, för det är ju lättare också om man har läst på innan, det är väldigt bra att ha som en bas, lite allmänbildning, just för att vara bättre förberedd så att säga.

Jag: Är det viktigt att vara förberedd då?

Lisa: Jag tycker det just av den anledningen att man känner sig lite säkrare och tryggare på något sätt ju tycker jag, för att man har en viss bildning innan, och sen så får man ut mer av resmålet också faktiskt, det får man ju om man tar till sig en massa kunskap om resmålet både innan och på resmålet, då får man ju en helt annan upplevelse än om man bara åker ner där och inte känner till några sammanhang eller någonting, eller stadens historia, faktiskt, så tycker jag att det är.

Lisa läste på om sådant som hon hänför till kultur och historia. Hon tyckte att hon kom in i rätt stämning genom att vara väl förberedd. Dessutom kände hon sig säkrare och tryggare genom att vara väl förberedd. Den trygghet det innebar för henne att vara väl förberedd hjälpte henne att få ut mer av resmålet, att lära sig mer och att få en helhetssyn på resmålet hon besökte. Genom att förbereda sig väl tog Lisa till sig kunskaper om resmålet redan innan hon reste iväg. Hon har i och med det utvecklats som människa. Denna förändring innebar att hon kunde möta det land hon besökte på ett annat sätt än vad hon skulle kunna ha gjort om hon inte tagit dessa kunskaper till sig. Hon menade att hon kom i rätt stämning genom att vara väl förberedd inför resan, vilket bäddade för olika typer av upplevelser på ett annat sätt än om hon inte skulle ha varit förberedd. Genom att hon införlivat dessa kunskaper i sig, som olika typer av förberedelser leder till, har hon utvecklats. Hon hade därmed med sig dessa kunskaper på resan och kunde utifrån denna allmänna bildning som grund bygga vidare på denna, under sitt möte med Istanbul.

Förberedelser av olika slag skedde inte bara innan intervjupersonerna lämnade Sverige. För en del spelade förberedelser även en viktig roll under själva resan. Guideböcker fanns med vid museibesök och vid olika sevärdheter och användes regelbundet för att komplettera de egna intrycken. Dessutom tog de del av den informationen som fanns tillgänglig på platsen de besökte. Roger hade till exempel guideböcker med sig under sin resa i Andalusien. Han läste inte bara på i dessa hemma och på flygresan ner, utan hade dem även med sig när han besökte olika sevärdheter. Bland annat vid sitt besök på Mecitan i Cordoba fanns guideböckerna med som ett komplement till de andra intrycken. Så här beskrev Roger själv hur hans föreställningar om turismålet utvecklades efter hand under resan:

Roger: Man läser på i guideböckerna på flyget ner, eller möjligtvis någon dag innan hemma och sen skaffar man sig ju den här baskunskapen och man skapar sig ju en föreställning om hur det är dit man ska, det kan man ha redan innan, men i så fall förändras den ju även när man läser om resmålet, man kan ju ha en föreställning om någonting här hemma och sedan läser man på hemma eller på flyget ner och då skapar man ju sig ytterligare en bild, vrider bilden åt ett eller annat håll, och sen får man den korrekta, ja i alla fall den mer korrekta bilden, sen är det ju mycket skräp också som står i de här guideböckerna, men det är samma procedur i alla fall, samma sätt att ta in kunskap, för mig i alla fall, det är någonting

som återupprepas varje gång faktiskt, det här med guidebok på flyget, jag har alltid varit noga med att vara ganska påläst, och så när man kommer ner där till Mecita då så kan man ju läsa på vid resmålet om man har tid till det, eller om man tar det lugnt, och sen får man ju ytterligare kunskap av det som finns på museet då ju, de texterna där eller broschyrer, och sen ser man det där i verkligheten då Mecitan man får ju kunskap hela tiden, man får ju alltid ny kunskap, och man inhämtar kunskap om det innan man åkte dit, i Spanien kunde man ju också läsa på i, vi hyrde ju en minibuss som vi körde runt i, så kunde man ju läsa på lite längs vägen också ju.

Här rörde det sig om att ta reda på information som ledde till kunskaper om olika sevärdheter. Detta till skillnad från fallet ovan där guideböcker mer tjänade som någon källa till baskunskaper om resmålet för att etablera någon form av stämning, säkerhet och trygghet. Som man kan se i citatet ovan, så bidrog läsandet av olika guideböcker och annan information till det sätt på vilket han kom att se på resmålet. Kombinationen av förberedelser där hemma, att läsa i guideböckerna under resan, besöket på Mecitan och att ta del av den information som fanns att få tillgång till på plats ledde till att kunskaper införlivades i honom efter hand. Han lärde sig på så sätt mer och mer om resmålet under resans gång. Roger tolkade de nya intrycken som han fick på plats vid Mecitan utifrån vad han redan kände till från det han läst i guideböckerna och byggde på de kunskaper han redan besatt om besöksmålet. Men även besöket vid Mecitan införlivade ny kunskap i honom. Kunskaperna bidrog till att han utvecklades efter hand. Han kunde efter det ta till sig det han läste om Mecitan på ett annat sätt än vad han kunde innan. Denna bildningsprocess utvecklade det sätt på vilket han kom att se på resmålet. Det var för honom en ständigt fortgående process som pågick under resan.

För andra av de personer jag intervjuat var det däremot inte lika viktigt att förbereda sig. Det kunde till och med vara så att de medvetet undvek information om resmålet. De ville inte vara förberedda och planera sina resor i för hög grad, utan föredrog det spontana och oplanerade, vilket i sin tur förväntades bädda för andra upplevelser. Åsa var mindre bra förberedd på sin resa till Tjeckien, eftersom hon ville ta det som det kom och uppleva Tjeckien mer på dess egna villkor, än utifrån vad det stod i olika guideböcker. Detta beskrev hon så här:

Åsa: Jag läste i en guidebok när vi kom hem, och då kom jag på, fan, varför läste jag inte detta innan, för där stod faktiskt en hel del tips, och det var väl därför jag kände att jag måste dit igen, så det var ganska dåligt förberett, vilket jag ville ha det, ta det lite som det kommer, men då såg jag lite grand vad de tipsade om.

Att vara oförberedd hade för Åsa på så sätt ett värde i sig. Att inte vara läst av olika förväntningar som man får från någon guidebok var viktigt för henne. Detta tyckte hon dock ledde till att hon gick miste om en del, som hon upptäckte i efterhand. Men som jag skall visa senare i resultatdelen, så ledde detta oförberedda och mindre planerade sätt att resa till andra upplevelser i stället.

Det visade sig att förberedelserna är en viktig del av intervjupersonernas resor. I vilken grad man väljer att förbereda sin resa har betydelse för vad man kommer att uppleva under sina resor och därmed ens lärande och utveckling. Det man läser i olika guideböcker har betydelse för ens lärande och utveckling. Att läsa i olika guideböcker och att ta reda på annan information om resmålet för att känna sig tryggare och säkrare när man är iväg på sin resa är en dimension på det. En annan dimension är att använda olika guideböcker för att ta reda på information om olika sevärdheter. Dessa båda

representerar ett planerat och till viss del styrt sätt att resa. Vissa däremot väljer att resa på ett mer spontant sätt, och undviker därför att förbereda sig i någon större utsträckning. Vad är det då de personer jag intervjuat upplever under sina resor efter att ha förberett sig med olika guideböcker och annan information, eller genom att resa mer oförberett och spontant?

5.2 Beträktande

Att möta ett annat land innebär med nödvändighet ett betraktande. Olika kulturturister gör olika betraktelser under sina resor. Vilka betraktelser man gör är beroende på en mängd olika faktorer. Ytterst väljer kulturturisterna själv vad de vill betrakta utifrån sina intressen. Men det är även styrt av yttre faktorer, som till exempel vad man läst i olika guideböcker och av annan information, som jag visade ovan, men även vad man känner till från tips av vänner och vad man sett på TV.

5.2.1 Beträktande av det estetiska

Betraktelser med olika slag av estetiska värden har en framträdande plats i detta sammanhang. Hit räknar jag framför allt besök på olika konstmuseer och besök vid olika former av byggnader. Kännetecknande för dessa estetiska värden är inte enbart att det är något som är vackert för ögat, utan även att det man betraktar besitter någon form av exklusivitet och originalitet. Till kultur räknas det som är unikt och sällsynt och absolut inte det som är massproducerat. Det skall inte gå att uppleva någon annanstans.

De personer jag har intervjuat var flitiga museibesökare under sina resor. En del av vistelsen i de länder intervjupersonerna besökte ägnades åt att gå på några av de museer som fanns i deras närhet. Detta var naturligtvis olika typer av museer, beroende på vart de har rest. Olika typer av konstmuseer var av intresse för de personer jag intervjuat. Daniel som rest i Frankrike besökte under sin vistelse där ett Claude Monet museum i anslutning till den trädgård, där ett flertal av hans målningar har hämtat motiv från. Museet behandlar dels hans levnadsöde, dels hans konst. Så här berättade Daniel om sitt besök där och vad det betydde för hans förståelse av Monets konst:

Daniel: Efter det då så åkte vi vidare till Claude Monets hem, periodvis så gjorde han väl där i alla fall, det är ett museum, hans hem och sen då trädgården.

Jag: Hur var det?

Daniel: Jo det var ju intressant, de här bilderna som har massproducerats till exempel den japanska bron och näckrosdamarna som man har sett överallt, det var ju roligt att se, var gjordes de, var gjordes de målningarna och hur levde den här konstnären, alltså det här att varför gjorde han målningarna på det viset, det var intressant, det ger en annan inblick, det blir liksom det här att känna artisten på något vis, och det är lite samma sak, att ha varit där, sett det med egna ögon, insupit atmosfären på plats, man känner sig mer bekant med den här konstnären när man har krupit innanför skjortan lite och inte bara har sett en massproducerad tavla av den japanska bron, utan faktiskt sett hans sovrum och ja hur han levde, man får ju bakgrunden på ett helt annat sätt, om man gillar honom så vill man ju veta mer om honom.

Daniel kände till ett flertal av de mest kända motiven på Monets tavlor redan innan han kom till trädgården och museet. Det var i dessa kunskaper han tog sin utgångspunkt i

mötet med trädgården och museet. Genom att vandra i trädgården och betrakta de miljöer där Monet målade sina tavlor och genom att besöka museet där man fick reda på allt möjligt om hans levnadsöde förändrades Daniels syn på Monets konst. Daniel lärde sig en hel del om Monets konst. Den kunskap som han tillägnade sig utvecklade honom som människa. Han säger att det gav en annan inblick när han vandrat i trädgården. Han menade att han efter besöket kan se på Monets konst på ett annat sätt, med större förståelse för varför han målade på ett visst sätt. Det skedde även en höjning till det allmänna på så sätt att hans förståelse för konst i allmänhet ökade i denna bildningsprocess. Att det handlar om en exklusiv miljö är här viktigt. Det skulle inte kunna gå att ta till sig dessa kunskaper någon annanstans och det var just betraktandet av originalinredningar på museet som gav denna förståelse.

De personer jag har intervjuat ägnade även stor uppmärksamhet åt olika typer av byggnader. Att besöka och betrakta olika borgar och kyrkor samt den arkitektur som finns i olika städer upptog stor del av flera av intervjupersonernas tid under deras resor. Roger som har varit i Amsterdam strosade där runt bland stadens gator och betraktade olika delar av staden. Eftersom han tidigare studerat konstvetenskap och detta är ett stort intresse för honom, ägnade han en del tid åt att betrakta arkitekturen i olika delar av staden. Så här berättar han om detta och vad det betydde för hans uppfattning om arkitekturen:

Jag: Vad var höjdpunkten på Amsterdamresan då?

Roger: Höjdpunkten var väl att titta på de här kvarteren, västra kanalkvarteren och östra, de äldre delarna.

Jag: Vad var det för speciellt med de här kvarteren?

Roger: Nej det var att det var vackert och fint, fin arkitektur som inte finns i Sverige, kanalerna och, det är ju hur byggnader ser ut ju, så det är ganska intressant, det tycker jag, det är ju sak samma med konsten, det är ju något som jag har läst om tidigare, så jag har kunskap om det tidigare, det är mycket man vill se i verkligheten för att bilda sig en egen uppfattning om det hela, och det gör man, för då använder man ju sina egna sinnen ju mer, så kan man ju själv avgöra, om man tycker att det är så fint, som det står att det är.

Eftersom Roger studerat konstvetenskap tidigare besatt han redan kunskaper på det arkitektoniska området. Det var med dessa kunskaper som han kom till Amsterdam. Han menade dock att han bildade sig en egen uppfattning på ett helt annat sätt när han såg arkitekturen i verkligheten, i stället för på en bild i en bok. Genom att betrakta byggnaderna i verkligheten bildade han sig en egen uppfattning om hur det ser ut där, i jämförelse med vad han redan visste från olika böcker. Han lärde sig därmed mer om denna arkitektur. De kunskaper som detta betraktande medförde införlivades i honom i och med detta betraktande. På så sätt kan man säga att han utvecklats som människa.

Intresset för det estetiska begränsar sig inte till att betrakta olika typer av klassisk konst eller historiska byggnader. Modern och samtida konst beskådas också. Det vackra och det gamla betraktas, men inte enbart detta. Det är inte det vackra eller det gamla i sig som avgör om något är intressant att betrakta. Det är andra saker som avgör om något besitter estetiska värden. Som nämnts verkar det snarare ha att göra med någon form av exklusivitet och originalitet. Exklusivt i den meningen att till exempel besöka en plats där faktiskt något av allmänintresse ägde rum, eller originellt i den meningen att ha sett originalet av till exempel en tavla eller uttryck för en arkitektonisk stil. Detta är något man inte har tillgång till någon annanstans, utan måste upplevas på en unik plats, till

skillnad från till exempel något man har läst eller sett på film, eller reproduktioner av kända konstverk.

5.2.2 Beträktande av det historiska

Betraktelser med olika slag av historiska värden har också en framträdande plats för de personer jag intervjuat. Kännetecknen för dessa historiska värden är inte enbart att det skall vara något gammalt eller något som berättar om ett historiskt skeende. För att det skall bli intressant krävs dessutom, precis som för de estetiska värdena, att det besitter någon form av exklusivitet och originalitet. Det var inte bara olika konstmuseer som var av intresse för de personer jag intervjuat. Även museer som skildrar någon historisk person eller något historiskt skeende var av intresse. Roger som har varit i Amsterdam besökte under sin vistelse där Anne Franks museum. Detta är ett museum i det hus där Anne Frank gömde sig under andra världskriget och som lyfter fram detta kända livsöde. Så här berättade Roger om sitt besök där och de intrycken han fick med sig därifrån:

Roger: Det var intressant att man får ta del av ett levnadsöde som är ganska unikt, det finns inte mycket nedtecknat från judar som gömde sig under andra världskriget, på så sätt är det unikt ju, men det är en viss stämning som är intressant och som man kopplar till annan kunskap som man har om andra världskriget, det här museet är till för att du ska påminnas så att man aldrig får glömma att förintelsen faktiskt ägde rum, och det är ändå en väldigt, när man är där på Anne Franks museum så är man ju väldigt nära, så nära man kan komma judeutrotningen, möjligt om man bortser från koncentrationslägren, man kan liksom, man känner de stämningarna, rädslan och fruktan som fanns, det var ju inga montrar eller någonting sådant, och på så sätt så får man en bild av hur det kunde vara där, skräcken, upplevelserna, fruktan, och så är det.

Detta besök på Anne Franks museum satte sina spår hos Roger. Genom att besöka detta museum och betrakta den miljö där Anne Frank levde menade han att han fick en bild av hur det kunde vara att leva under dessa förhållanden av skräck och rädsla. Han menade dessutom att han kunde känna dessa stämningar själv. Hans besök där innebar alltså att han har tog kunskaper till sig om detta livsöde. Han gjorde hennes erfarenheter till sina, vilket utvecklade honom som människa. Han kunde se på det historiska förloppet på ett annat sätt än vad han kunde före sitt besök där, även om han kände till Anne Frank sedan tidigare. Det var inte bara detta speciella livsöde som han lärde sig något om. De kunskaper som han tog till sig kunde han även koppla till ett större sammanhang om andra världskriget i stort. Denna bildningsprocess tog sin utgångspunkt i de kunskaper han redan besatt, vilka byggdes på och införlivades med honom. Han återvände därmed från museet med en vidgad syn på den allmänmänskliga historien.

Att besöka och betrakta olika platser där historiska händelser har utspelat sig var också av stort intresse för de personer jag intervjuat. Daniel besökte landstigningsstränderna i Normandie under sin resa i Frankrike. Det var på dessa stränder som de allierade steg i land under slutskedet av andra världskriget. Här finns idag bland annat museer över det som hände och minnesmärken över de stupade. Så här berättade Daniel om sitt besök i detta område och vad det betydde för hans förståelse av historien:

Daniel: I Normandie då besökte vi alltså den här Omaha beach där, en av landstigningsstränderna, den som har blivit mest berömd, förmodligen för att det var där amerikanerna steg i land och strax innan vi åkte hade vi ju sett Saving Private Ryan filmen, som ju då visserligen inte är filmad där, men som utspelar sig där, och de har också filmat några scener där när, där han kommer dit, den kom ju något år innan dess, det är ju en stor händelse i Europas historia den här landstigningen, vi besökte både den här Omaha beach och ett antal museer som var relaterat till det, bland annat den här staden där de byggde en konstgjord hamn och började föra i land material efter själva landstigningen.

Jag: Hur är det att besöka det då?

Daniel: Ja det känns ju naturligtvis väldigt skrämmande, att veta att så vansinnigt många människor dog på just den här platsen, och bara under några timmar, det känns ju lite jobbigt, samtidigt så vet man ju då om det inte hade skett så hade ju kanske inte Europa varit fritt så som det har blivit, men jag återkommer till det igen, att det är lite det här upplevelsen att ha varit där, att ha sett det med egna ögon, det känns som mycket mer på riktigt att ha varit på plats, skulle man se Saving Private Ryan en gång till eller någon annan av de här andra världskriget filmerna eller komma till att prata om det så har man ju liksom varit där, man kan relatera till det på ett annat sätt, även om man aldrig kan förstå hur det var att var att vara där när det hände, så att ha varit på plats, visserligen 50 år senare, men se stränderna, och fått presenterat för sig hur gick landstigningen till och vad gjorde man, vad gjorde tyskarna och vad gjorde de allierade, jag tror det är så nära man kan komma, man får en bild av det när man är där, det tycker jag, man kände sig naturligtvis väldigt omskakad efteråt, efter ett sådant besök, och det är beroende på att man har sett de här kanonerna och alla vita korsen, ja och alla mörka också för den delen, scenarier spelas upp.

Daniel hade sett dessa stränder i ett antal krigsfilmer tidigare. Framför allt från filmen *Saving Private Ryan* hade han sina uppfattningar om hur det skulle vara där. Men han betonade vikten av att ha varit där för att ta till sig ytterligare kunskaper om det historiska skeendet. Han lärde sig mycket av detta besök. Genom att se platserna med egna ögon, att betrakta dessa platser, menade han att han kände den stämning och den atmosfär som kan tänkas ha vilat över platsen när landstigningen ägde rum. Att han kunde känna denna stämning visar på att han utvecklats som människa av besöket. Han tog intrycken från platsen till sig och införlivade dessa i sig. Precis som i fallet ovan så ledde även de kunskaper Daniel tog till sig till förståelse för andra världskriget i stort och den allmänmänskliga historien. Han kände sig omskakad efteråt och kom även att tänka på hur nutidsförhållandena i Europa ser ut och att det kunde ha sett helt annorlunda ut om händelserna inte hade ägt rum. Besöket på den historiskt viktiga platsen fick honom att fundera över nutidsförhållandena. I och med detta betraktande öppnades möjligheter för honom. Genom att ha varit där menade han att han kunde relatera till denna historiskt viktiga händelse på ett annat sätt. Han kunde genom dessa kunskaper delta i sociala sammanhang på ett mer medvetet och fruktbart sätt än vad han kunde tidigare, till exempel i olika diskussioner med vänner här hemma.

Även olika lämningar, såsom ruiner och landmärken, från gångna tider var av intresse för de personer jag intervjuat. Att besöka och betrakta denna typ av platser med historiska värden upptog en del av intervjupersonernas tid. Under sin resa i Skottland besökte Martin bland annat Adrian's wall, vilket är en mur som byggts tvärs över hela Skottland och härstammar från tiden för Romarrikets storhetstid. Så här berättade Martin om detta besök och vad han kom att tänka på i samband med detta:

Martin: Vi flög till och från Manchester, så hade vi hyrbil, så körde vi en sväng runt Skottland, så kom vi först till Adrian's wall, det är en mur, det var ju av historiskt intresse det där, det är ju en mur över hela bredden på Skottland, ok det är ju inte på det bredaste stället, men ändå, Romarriket nådde ju så långt och sen lyckades de ju inte tämja skottarna, så byggde de en mur för att stänga ute skottarna, för att visa var gränsen gick, så att de skulle slippa skottarna, vi passerade den här, det var en av de grejerna vi hade tänkt hinna med på den här rundturen i Skottland.

Jag: Var det intressant då?

Martin: Ja det tycker jag.

Jag: På vilket sätt då?

Martin: Jo men det är det väl med allt sånt här historiskt, det är intressant, tänk att de byggde en mur över hela Skottland, romarna, det är det här, det är inget man tänker på så till vardags, men när man är där, och ser muren, känner man att här har det hänt något en gång i tiden.

Detta besök vid Adrian's wall i Skottland satte för Martin, i och med att han såg muren, igång tankar som han inte tänkte till vardags. Precis som för Daniel i Normandie satte själva betraktandet av något historiskt igång tankarna för Martin. Genom att betrakta Adrian's wall tog han kunskaper om det historiska skeendet som ägde rum mellan romarna och skottarna till sig och införlivade dessa i sig. Således bildade han sig genom detta besök. Även i detta fall betonas att ha varit där och sett muren med egna ögon som viktigt för själva lärandet. Han kände att det hänt något en gång i tiden där. Detta betraktande utvecklade honom som människa. Han tänkte över det historiska skeendet, och den allmänmänskliga historien, något som han inte gjorde till vardags.

Stor vikt har lagts på att betrakta olika platser med någon form av historiska värden i samband mina intervjupersoners resor. Detta har varit av stort intresse för dem. Det räcker dock inte med att det man betraktar är gammalt. Det måste även ha någon form av allmänintresse. Det måste vara en del av mänsklighetens gemensamma historia, eller vad man skulle kunna kalla ett kulturarv. Genom att betrakta dessa platser lär man sig något om själva händelsen kring det man betraktar. Men det blir ofta fragmentariska betraktelser av det historiska. Anne Franks museum representerar ett känt levnadsöde, Normandie en plats där ett avgörande skede av andra världskriget utspelade sig och Adrian's wall som är en lämning från Romarriket. Men ur dessa fragmentariska betraktelser skapades dock även förståelse för större sammanhang, så som andra världskriget i stort, eller att det får någon att tänka på något som man annars inte skulle ha tänkt på till vardags.

5.3 Deltagande

Som jag skrivit ovan så innebär ett möte med ett annat land med nödvändighet ett betraktande. Men i flera fall innebär dessa möten dessutom ett deltagande. Olika kulturturister blir på olika sätt deltagare i de sammanhang de befinner sig i. Detta kan vara i olika arrangerade sammanhang eller i olika sammanhang de hamnar mer spontant. Precis som när det gäller de betraktelser kulturturisterna gör, beror vad man deltagar i på en mängd olika faktorer.

5.3.1 Att ta del av det kulinariska

Det är inte så att resandet för de personer jag intervjuat uteslutande handlar om att besöka platser som besitter olika typer av estetiska eller historiska värden, även om detta upptar en stor del av intervjupersonernas intressen. Även olika former av folklig kultur bör nämnas. Det sätt på vilket detta kom fram i mina intervjuer, var framför allt genom intresset för olika typer av kulinariska arrangemang, det vill säga olika typer av mat och dryck och det sammanhang där detta kom till uttryck. Ett sätt på vilket detta

framkom i mina intervjuer var genom Martins stora intresse för whiskey. Martin som har varit i Skottland besökte flera olika whiskeydestillerier under sin vistelse där. Detta framkom när han berättade om sin resa på följande sätt:

Martin: Vi åkte vidare sen till ett antal whiskeydestillerier, det är ganska intressant och kul och smakar gott, och då min utanför favoritwhiskey Laphroaig, då åkte vi då till det destilleriet som ligger ute på en ö utanför Skottlands västkust som heter Islay, och det var samma grej där liksom att ha varit där och luktat på torven och sett hur tillverkningen går till.

Jag: Var det spännande då?

Martin: Ja det tycker jag, liksom sett de här faten där whiskyn lagras och typ samma upplevelse på ett granndestilleri, den här lilla ön har åtta destillerier, jag tror där bor 3000 människor, så att det är huvudnäringen där, så mycket kretsade kring det och det är ju jätteroligt att ha varit där, den här ön Islay då var tidigare skottarnas turistort, men har nu förfallit totalt, eftersom det är mycket billigare att åka till Mallis, så det är lite spökstad den här hamnstaden dit vi åkte, liksom man ser att det har funnits hotell och restauranger, men nu så är det ganska så igenbommat, det är väl i princip bara whiskyentusiasterna som åker dit, det är lite det här att ha varit på plats, sett det med egna ögon, man har en annan relation till något om man har varit där, jag tror att whiskeytillverkningen, det känns mycket mer på riktigt att ha varit på plats, när man sen sätter sig och dricker den här whiskeyflaskan som man vet hur den tillverkas exakt, det känns som en starkare upplevelse, man känner ju den här flaskan bättre.

Redan innan Martin kom till Skottland hade han stor kännedom om olika typer av whiskey. Det var med utgångspunkt i dessa kunskaper han besökte de olika destillerierna. Vid besöket han beskrev ovan, fick han dels betrakta tillverkningsprocessen av whiskeyn, men även i samband med detta deltaga i en provsmakning av whiskeyn. Genom detta besök tog han kunskaper om tillverkningen av whiskey och dess smak till sig och införlivade dessa i sig. Han lärde sig på så sätt något nytt genom detta besök. Detta ledde till att hans upplevelse av just den smaken förändrades. Hans sinne för whiskeysmaker utvecklades därmed. Han menade att han fick en annan relation till det när han hade varit där och att det kändes mer på riktigt att ha varit på plats. Hans förståelse för den speciella smaken utvecklades. Men det skedde även en höjning till det allmänna, då detta även ledde till att hans förståelse för whiskeysmaker i stort utvecklades. När han återvände från destilleriet hade han utvecklats som människa, med ett vidgat sinne för smaker. Han hade alltså bildat sig.

Ett annat sätt på vilket intresset för det kulinariska kom fram i intervjuerna var genom det intresse för vin som Daniel uppvisade. På ett liknande sätt som Martin besökte olika whiskeydestillerier under sin resa i Skottland, besökte Daniel ett antal vingårdar under sin resa i Frankrike. Vin var enligt honom en viktig del av den franska kulturen, vilken han ville ta del av under sin resa. Så här berättade han om dessa besök och vad det betydde för hans förståelse av olika viner och dess smak:

Daniel: Vi var på vinrundvandring och vinprovning i en ort som heter Pommard, som ligger i Bourgogne och där besökte vi någon vingård, eller ett slott till och med där de hade vintillverkning, vi stannade där ett tag, det var nog ett rätt typiskt landskap vid vinrankorna.

Jag: Var det spännande då?

Daniel: Ja det tycker jag, mat och dryck var väl en viktig del av resan och eftersom Frankrike är känt för sitt vin så var det ju en del av behållningen får man säga, så det blev några vingårdar, man har varit där, man vet hur det går till när de gör just den här typen av vin för att det ska smaka på det sättet som det smakar, och hur det lagras, till exempel i Alscase där är det ju vita viner och som har helt annan karaktär än det här, det lite kraftigare rödvinet runt Pommard, och så är det olika tillverkningsprocesser och slutprodukterna blir ju väldigt olika, det är en blandning naturligtvis av druvorna och jäsprocessen och vad man eventuellt tillsätter och hur länge det lagras.

Daniel hade innan hans besök på de olika vingårdarna i Frankrike viss kännedom om olika viner. Det var i dessa kunskaper han tog sin utgångspunkt vid besöken på dessa vingårdar. Genom besöket där han dels betraktade tillverkningsprocessen för de olika vinerna, dels deltog i olika provsmakningar av de viner som producerats på vingårdarna, tog han kunskaper till sig och införlivade dessa i sig. För honom var detta en stor del av behållningen från resan, att ha varit där och därmed få veta hur det går till när vinerna tillverkas och vad som ger de olika vinerna sina karakteristiska smaker. Detta lärde han sig mycket om under sitt besök där. På så sätt utvecklades hans sinne för olika vinsmaker, och de skillnader som finns mellan olika typer av vin. När han återvände hem från vingårdarna hade således även Daniel utvecklats som människa, med ett vidgat sinne för smaker, alltså med bildning.

Det är inte så att det uteslutande handlar om ett intresse för olika drycker. Även mat var av intresse. Det räcker dock inte att maten eller dryckerna smakar gott. Deltagandet i det kulinariska i detta sammanhang måste dessutom upplevas i den miljö som det förknippas med och i anslutning till de platser där det tillverkas, såsom vin i Frankrike och whiskey i Skottland, för att det skall vara av intresse. Dessa typer av kulinariska arrangemang skiljer sig från betraktandet av estetiska värden och historiska platser på en avgörande punkt. Till skillnad från olika betraktelser av estetiska värden och historiska platser är kulturturisterna här även till viss del deltagare i själva upplevelsen. Det är en kombination av betraktande och deltagande. Det handlar här inte bara om att betrakta något, utan även att ta del av maten och dryckerna är viktig för förståelsen av smakerna.

5.3.2 Att ta del av samhällsliv

Några av de personer jag intervjuat hade en ambition att ta del av samhällslivet i de länder de besökte. Med samhällsliv menar jag då nutidsförhållanden i de länder man besöker, och då inte i första hand på det individuella planet, utan på ett plan som berör hela befolkningen. Utöver att besöka olika museer och andra typer av turistattraktioner ville de gärna ta del av de aktuella förhållandena i de länder de besökte. Framför allt kom detta fram i intervjun med Åsa om hennes resa i Tjeckien. Ett sätt på vilket intresset för samhällsliv kom till uttryck var genom att utsätta sig för och befinna sig på olika platser där man kan se olika sociala problem. Det var inte så att någon av de personer jag intervjuat hade något direkt intresse i att uppsöka någon sådan plats i sig, som ofta kan förknippas med obehag, men intresset för samhällslivet i ett land kunde ändå få dem att ta del av dessa platser. När Åsa var på väg från Tjeckien, på gränsen till Tyskland upplevde hon något som satte sina spår hos henne. Vid gränsen pågick en livlig prostitution mitt på dagen. Så här berättade hon om denna:

*Åsa: Precis när vi skulle köra ut ur Tjeckien, där vid gränsen, där var en fruktansvärd prostitution, kvinnohandel, där vid gränsen, vi stannade ju för att vi skulle handla och sen när vi körde liksom mot Tyskland så var där ju längs hela vägen ut, när vi körde längs vägen på båda sidor av gatan så var där ju dels tjejer på gatan, dels i skyltfönster, skyltar och det var rena sexhandeln, precis sista biten i Tjeckien, det är lite sorgligt att se, vi körde där mitt på dagen, eller fram på eftermiddagen, och där var full rullians, verkligen gräsligt, det var en negativ grej, men samtidigt sådant som finns, det var bara obehagligt, skrämmande, man är så naiv på något vis, man tror liksom inte att, man tror att det sker i mörka kvarter någonstans, men det här var verkligen huvudgatan, huvudleden för de som skulle köra till Tyskland, det var inget vidare, men som sagt det är nyttigt att ha sett det också naturligtvis.
Jag: Varför det?*

Åsa: Jo för att det blir ju verkligare ju för en, och hur utbredd det var också, jag har väl sett någon sådan dokumentär, uppdrag granskning eller något sådant på TV men det blir mycket verkligare när man ser det, alltså jag visste att det fanns men det var bara så naket och avklätt, alltså det var så, plötsligt bara stod alla dessa prostituerad och, vi var inte förberedda på att det skulle dyka upp där, även om jag visste att det fanns, så trodde inte jag att jag skulle kunna hamna mitt på ett huvudstråk på min semester, jag trodde inte att man hamnade i det så bara, jag trodde det var mer undangömt, men det var det ju inte alls.

I detta fall hade Åsa hört talas om problemet sedan tidigare från TV. Men hon hade inte någon klar uppfattning om hur det egentligen kunde vara där prostitutionen verkligen ägde rum. Det var med dessa begränsade kunskaper som hon kom i kontakt med detta sociala problem. När hon helt plötsligt befann sig där, mitt i händelsernas centrum och betraktade det som ägde rum, men naturligtvis också deltog i det samhällsliv som pågick där i anslutning till prostitutionen, fick hon en tydligare bild av det. Hon lärde sig således en hel del av dessa upplevelser. Hon tog detta till sig och införlivade det i sig som kunskaper. När hon såg det med egna ögon blev det verkligare för henne på ett helt annat sätt än det varit tidigare. Hon använde ord som gräsligt, obehagligt och skrämmande för att uttrycka sitt obehag över det som ägde rum. Hennes syn på det som ägde rum förändrades således. Detta utvecklade hennes medvetande om det som ägde rum. Men det utvecklade även henne i ett större perspektiv, på det allmänmänskliga planet. Hon kunde se skillnaderna mellan olika länder i Europa på ett helt annat sätt än hon hade gjort tidigare. Hennes syn på Europa, på sig själv och tillvaron förändrades efter denna omvälvande upplevelse. Det var alltså med bildning hon återvände hem.

Ett annat sätt på vilket intresset för samhällsliv kom till uttryck var genom det intresse för nutidshistorien i de länder de besökte som några av mina intervjupersoner uppvisade. Åsa som kände en tjeckisk kvinna, Maria, sedan tidigare fick via samtal med henne en inblick i det tjeckiska samhället och dess samhälleliga förhållanden. Maria berättade om Tjeckiens nutidshistoria i dessa samtal. Så här berättade Åsa om dessa samtal:

Åsa: Vi frågade henne nog ganska mycket om olika saker, kring revolutionen pratade vi rätt mycket om, hur det hade varit då, under den tiden, hon minns ju det 89, så det berättade hon lite om, det är ju inte så länge sen, det var ju en väldigt snäll revolution, gick snabbt förbi, den kallas väl för sammetsrevolutionen, det var väl, folk blev väl skadade, men jag tror inte någon blev dödad och så, det var ingen blodig revolution, jag mindes inte, men Maria som var mitt uppe i den minns ju så klart och hon berättade att hennes biologiska pappa var glad för att det blev en revolution och han är väldigt västerländsk och tycker att det är kanon och hennes styvpappa är precis tvärtom, han tycker att det var mycket bättre förr när kommunisterna styrde, så det var intressant också, de träffade vi båda, det är nog det som intresserar mig mest kring Tjeckien, det här vad de har upplevt på senare dagar, den här revolutionen, hur livet var innan, och hur livet är nu, det tycker jag är spännande, hur livet verkligen förändrats för människorna, där då vissa tycker att det har blivit bra, och en del tycker att det är för jäkligt, det är väl nutidshistoria, det kan man väl kalla det, det är skoj.

När Åsa kom till Tjeckien var hennes kunskaper om landets nutidshistoria begränsade. Men genom att deltaga i dessa samtal lärde hon sig mycket om Tjeckien och samhällsutvecklingen som ägt rum där de senaste åren. Hon tog kunskaper till sig av det Maria berättade för henne. Att hon kom i kontakt med en kvinna från Tjeckien underlättade för henne att komma på insidan av det samhälle hon besökte. Detta gav henne värdefulla kunskaper. Detta gav också andra upplevelser än vad ett deltagande i ett samhälle skulle ha gjort på egen hand. Deltagandet i dessa samtal utvecklade hennes

förståelse för de förändringsprocesser som ägt rum i landet under senare år och bildade henne således.

I detta avsnitt visade det sig att ta del av samhällslivet i ett land är av intresse för de personer jag intervjuat. Samhällslivet kan sägas vara det samma som nutidsförhållanden i ett land. Detta kan handla om sociala problem eller politik och utveckling. Med nödvändighet blir man en deltagare i dessa sammanhang då det är olika samhällen man tar del av, även om man naturligtvis också betraktar det. Deltagare kan man vara på olika sätt. Man kan dels vara en mer passiv deltagare, som i de situationer då man tar del av något som pågår i samhället, dels en mer aktiv deltagare, som i de situationer då man talar med någon som kommer från det land man besöker. Man kan delta i något för att man har planerat det sedan tidigare, men man kan också delta i något oförberett.

5.3.3 Att ta del av vardagsliv

Det var inte bara samhällslivet som var av intresse. Några av de personer jag intervjuat hade även en ambition att få inblick i det vardagliga livet i de länder de besökte. Med vardagsliv menar jag då, till skillnad från samhällsliv, nutidsförhållandena i de länder man besöker, såsom levnadsförhållanden på det individuella planet. Att uppleva det annorlunda och främmande, det som man inte har där hemma och att träffa på människor från andra kulturer, med andra sätt att leva sina liv var av intresse för dem.

Åsa kom som jag tidigare nämnt i kontakt med en tjeckisk kvinna under sin resa i Tjeckien. Som man kan se av citatet i förra avsnittet gav de samtal Åsa deltog i även värdefull information om människornas vardagliga förhållanden i landet. Hon lärde sig således också något om detta. Hon tog till sig kunskaper och införlivade dessa i sig. Genom att delta i dessa samtal och göra Marias erfarenheter till sina, utvecklade Åsa inte bara sin förståelse för hur de samhälleliga förhållandena i ett större perspektiv förändrats under senare år. Hon utvecklade även sin förståelse för hur människornas vardagsförhållanden förändrats och i ett större perspektiv hur samhällen kan förändras och därmed skapa nya förutsättningar och möjligheter för människornas vardagsförhållanden. Även Lisa fick insyn i de lokala levnadsförhållandena och traditionerna, när hon befann sig i Istanbul. Så här berättade hon om detta:

Lisa: Man är ju alltid nyfiken över det som inte finns i Sverige ju, eller i alla fall i Malmö, eller hur, här finns ju i och för sig en moské, det gör det ju i och för sig, men det är ju inte samma sak, man åker ju inte dit ut och tittar, så det är väl det, man vill lära sig någonting nytt om en ny kultur, och det gjorde jag absolut.

Jag: Vad lärde du dig då?

Lisa: Hur arkitekturen ser ut, hur människorna beter sig som går in i moskén, de här rituella tvagningarna och sådana saker, hur de ber och ja att inte kvinnorna får gå var som helst i moskéerna och ja det är sådana saker.

Jag: Kände du inte till det innan?

Lisa: Jo, men det är en helt annan sak när man får se det i verkligheten, visst kände man till det lite sådär innan, man känner till det så där i stora drag, lite flyktigt, och det är ingenting man kanske lägger, jag lägger i alla fall inte det på minnet om jag inte har sett det i verkligheten på samma sätt, jag präntar inte in det i mitt inre så att säga, om du förstår vad jag menar, när jag inte har sett det i verkligheten, utan då är det någonting, något i mellan som har konstruerat en verklighet, när man ser det i verkligheten och konfronteras med det i verkligheten, det är då man lär sig mest, jag tror det så är det för min del i alla fall faktiskt.

Som nämnts tidigare var Lisa väl förberedd inför sin resa genom att ha tagit del av olika guideböcker och annan information om Istanbul. Hon kände till viss del till de levnadsförhållanden som rådde sedan tidigare. Men detta möte med det främmande satte sina spår i henne. Genom att betrakta människorna under sina vardagliga förhållanden, men även genom att konfronteras med dem, att delta i detta sammanhang, tog hon kunskaper till sig om dessa levnadsförhållanden. Detta kunde till exempel vara hur de betedde sig i samband med moskébesök. Genom att se det i verkligheten och konfronteras med det menade Lisa att hon lärde sig mer om detta, om levnadsförhållandena i Istanbul, till skillnad från att läsa om det i olika guideböcker, vilket hon menade är en konstruerad verklighet. Hon sade att det präntas in i henne då, det vill säga kunskaperna införlivades i henne på ett annat sätt då. På så sätt utvecklades hennes förståelse för levnadsförhållandena i Istanbul i denna bildningsprocess.

Ett annat sätt på vilket intresset för vardagsliv kom till uttryck var genom intresset för det icke-turistiska. Några av de personer jag intervjuat uttryckte en direkt önskan att komma bortom det turistiska livet under sin resa, det vill säga de platser där de flesta turisterna befinner sig på. De ville uppleva sådant som de uppfattade som det genuina i de länder de besökte och inte bara det som är gjort enbart för turister. Att ta del av det genuina och icke-turistiska är för dessa det samma som att ta del i vardagslivet. Lisa sökte upp vad hon kallade den icke-turistiska sidan av Istanbul under sin vistelse där. Så här berättade hon om detta:

Jag: Vad gjorde ni i Istanbul?

Lisa: Nej men man gick väl runt i stadens olika stadsdelar, det är rätt så stor skillnad på de olika delarna, väldigt fattiga kvarter och turistkvarter och rikare kvarter, det beror ju lite på var i Istanbul man är, om det är europeiska sidan eller asiatiska sidan, sen så tittar man på människor, hur de beter sig och hur allting går till, man vill ju se, man vill ju komma så nära som möjligt den icke turistiska sidan av Istanbul, komma bort så mycket från turismen som det går ju, därför att det är inte så mycket av den ursprungliga kulturen som finns i de kvarteren där den främsta turismen håller till, det mer ursprungliga finns ju i andra delar, det är i andra områden man hittar den ursprungliga kulturen, eller den nuvarande kulturen kan man säga, det är inte så himla ursprungligt med en basar som säljer suvenirer och så vidare, utan det skall ju vara, därför då tror man i alla fall att man har upplevt det genuina Istanbul, man tycker det.

Jag: Varför vill man uppleva det genuina Istanbul?

Lisa: Ja man tycker ju att man lär sig mer om den istanbulianska kulturen då, hur det går till i verkligheten så att säga, för i de områdena där turismen är, det är ju en skapad tillvaro, alltså det är något konstruerat, men det är det ju inte när man kommer ut i de andra icke-turistiska kvarteren, utan då är det som det är alltid.

Genom att söka upp de delar av Istanbul där det inte fanns så många turister menade Lisa att hon lärde sig mer om det genuina livet i Istanbul. Det turistiska såg hon till och med som en skapad tillvaro. I stället för en skapad tillvaro var det snarare någon form av autentiska värden hon ville ta del av. Genom att strosa runt i dessa delar av staden och betrakta det som fanns runt omkring henne, och genom att delta i det sammanhang hon då befann sig i tog hon kunskaper till sig om det vardagliga livet i Istanbul och införlivade dessa kunskaper i sig. På så sätt utvecklades hennes förståelse för detta och hon bildade sig. Om man här gör en jämförelse med det sätt på vilket jag tidigare beskrivit hur Roger strosade runt på Amsterdams gator finns det en skillnad i deras sätt att förhålla sig till de platser de besökte. Till skillnad från Roger som enbart betraktade arkitektur, deltagar Lisa i vardagslivet på något sätt samtidigt som hon självklart också betraktar den omgivning hon befann sig i.

I detta avsnitt visade det sig att ta del av det vardagliga livet i ett land var av intresse för de personer jag intervjuat. Detta kan till exempel handla om hur människor i olika länder beter sig. I detta sammanhang är det intressant att uppleva det som uppfattas som annorlunda i motsats till den vardag man vanligtvis befinner sig i, och det som uppfattas som autentiskt och genuint. Särskilt den andres vardagsliv uppfattas som autentiskt och genuint. Precis som när det gällde att ta del av samhällslivet i ett land så kan man vara deltagare på olika sätt även här. Man kan även här vara en mer passiv eller en mer aktiv deltagare.

6 Diskussion

Syftet med denna uppsats har varit att skapa förståelse för vad resande innebär för kulturturisters lärande och utveckling. För att uppnå detta syfte har jag genomfört fem intervjuer med personer som uppfattar att de lärt sig något av att resa. Utifrån detta material har jag försökt kasta ljus på olika aspekter av kulturturisters lärande och utveckling i samband med deras resor. Alla överväganden man gör i en studie får konsekvenser för dess resultat. Resultat har påverkats av att jag genomfört en studie av explorativ karaktär, med ett hermeneutiskt angreppssätt, där jag valt att beskriva kulturturism och bildning på det sätt jag gjort. På så sätt har jag varit med och konstruerat de resultaten jag presenterat tidigare.

I det följande kommer jag att diskutera mina resultat i förhållande till mitt tillvägagångssätt och i förhållande till tidigare forskning. Dessutom kommer jag att diskutera fortsatt forskning samt avslutningsvis avrunda uppsatsen.

6.1 Resultat i förhållande till det valda tillvägagångssättet

De olika aspekterna som mina resultat delats upp i och som jag tog upp i det föregående kapitlet har inte växt fram ur ingenting. De är framtagna som ett försök att på ett förklarande sätt beskriva ett komplext område och för att bryta ned detta område i mindre analyserbara bitar. De ger en bild av vad resande innebär för kulturturisters lärande och utveckling. Detta skall dock inte ses som den enda tänkbara bilden, eftersom den kommit till i ett visst sammanhang och därmed är beroende av detta. Att göra denna indelning i olika aspekter var självklart inte helt utan svårigheter.

Min undersökning har varit av explorativ karaktär. Därmed har jag genomfört intervjuer där jag låtit intervjupersonerna i stor utsträckning berätta självständigt om sina resor. Eftersom den tidigare pedagogiska forskningen på området är så gott som obefintlig ansåg jag att denna typ av öppna intervjuer, var det bästa sättet att gå till väga. Att jag genomfört denna typ av intervjuer har självklart fått konsekvenser för mitt resultat. Det har med nödvändighet medfört att resultatet till stor del är beroende av vilka personer jag intervjuat. Om andra personer intervjuats, hade andra reseberättelser legat till grund för mina resultat och då är det möjligt att resultaten sett annorlunda ut.

Andra typer av intervjuer skulle kunna ha genomförts. Till exempel skulle mer specificerade frågor kunna ha ställts till intervjupersonerna. Resultatet hade då antagligen täckt de områden jag ställt frågor om på ett annorlunda sätt. Dessa frågor måste då grunda sig på uppfattningar och föreställning om lärande och utveckling i samband med kulturturism. Man skulle kunna tänka sig att annat skulle kunna ha diskuterats i uppsatsen, men eftersom det inte kom upp under intervjuerna hamnade det utanför uppsatsens ramar. Till exempel så behandlade jag förberedande i samband med resandet i resultatet, eftersom det kom fram som en viktig del under intervjuerna. Man skulle kunna tänka sig att kulturturister även tog till sig information om resmålen efter resan när de kommit hem för att komplettera resan med. Detta har det dock inte kommit fram någonting om i intervjuerna och därför har det hamnat utanför uppsatsens ramar och inte kommit med i uppsatsen.

Även min roll som intervjuare och uttolkare av intervjuerna har haft konsekvenser för resultatet. Intervjuerna har konstruerats i interaktion mellan mig och de personer jag intervjuat. På så sätt är jag med och konstruerar det material jag senare analyserat. Hade någon annan intervjuat de fem personerna är det möjligt att annat kommit fram. Andra följdfrågor hade kanske ställts som kanske lett in intervjuerna på andra vägar. Det är inte heller meningen att resultat, så som jag lagt fram det, skall uppfattas som det enda riktiga sättet att tolka intervjuerna. Innehållet i intervjuerna har fått den innebörd jag har gett det. Hade någon annan tolkat intervjuerna är det möjligt att andra överväganden gjorts och att resultaten sett annorlunda ut.

6.2 Resultat i förhållande till tidigare forskning

I inledningen till den här uppsatsen konstaterade jag, med hänvisning till Säljö (2000), att lärande inte är begränsat till någon speciell miljö, utan lärande är ett möjligt resultat av allt mänskligt handlande och kan därmed bland annat finnas i samtal, handlande och händelser. Att så är fallet har min studie visat många exempel på, där lärande, utveckling och bildning har kopplats till många olika sammanhang i samband med kulturturism.

Enligt Gadamer (1997) och Gustavsson (1997) är bildning att betrakta som en rörelse, i vilken man bryter upp från det vardagliga, ger sig ut i det okända, för att sedan föra tillbaka erfarenheter till sig själv. Bildning utgår från den egna kunskapen och vardagen, men förutsätter att man lämnar det kända och närliggande och närmar sig det okända, främmande och annorlunda. Detta blir uppenbart att man som kulturturist gör under en resa. Det man möter i samband med en resa tolkar man sedan utifrån det man redan känner till. Kulturturisterna pendlar ständigt mellan känt och okänt, mellan förhållanden hemma och händelser i historien under sina resor. Det bekanta relateras till det obekanta. Förhållanden där hemma relateras till tankar om hur det var i andra tider. Kulturturisterna utvecklas som människor i takt med att deras förståelse ökar. De sätter sina egna tolkningar om hur saker och ting är på spel. De för tänkta dialoger med det förflutna genom att leva sig in i andra tider och andra rum. För att kunna tillgodogöra sig resans innehåll krävs det att fundera över sin egen situation och sin egen kulturella förankring. Kulturturisterna lär sig något nytt som kan skapa förståelse för tillvaron där hemma och resan hem sker med bildning i bagaget. I denna process tillägnar de sig sitt ständigt föränderliga kulturarv.

Gustavsson (1997) har beskrivit bildningstanken som en ständigt närvarande motsättning mellan fri process och mål. Bland andra Gadamer (1997), Gustavsson (1997), Liedman (1997), Broady (1992) och Key (1992) har diskuterat bildning som en livslång fri process. Ytterst bestämmer var och själv vart man skall resa och vad man skall besöka under dessa resor. Detta medför med nödvändighet att man utsätter sig för olika möten under sina resor. Detta leder till att man lär sig olika saker och att det man lär sig under dessa resor i stor utsträckning är styrt av oss själva. Bildning erövrar av kulturturisterna själva. Kunskapssökandet är på detta sätt fritt och skapas aktivt. Mot denna syn på bildning står bildning som mål. Bland andra Gustavsson (1991), Liedman (2001a) och Gadamer (1992) har diskuterat detta. Vi är också styrda i vårt resande. Dels förbereder vi oss frivilligt och inhämtar information om resmålet, dels påverkas vi av

ytte faktorer såsom att vissa saker anses vara intressantare att betrakta och ta del av än andra. Tonvikten förläggs till vårt kulturarv och styrs mot ett ideal. I den meningen kan man tala om den bildning som erövrar i samband med kulturturism som mål. Kulturturisterna erövrar kunskapen själva, men att de gör det i förbindelse med det allmänmänskliga.

Dessa resonemang visar på lärandets dualistiska natur. Gustavsson (1997) och Liedman (2001b) har diskuterat bildningsbegreppets sammansättning av en subjektiv och en objektiv del. Bildning utgår från subjektet. Beroende på att vi har olika subjektiva utgångspunkter, skapar detta olika förutsättningar för vårt lärande och vår utveckling i samband med kulturturism. Dessa utgångspunkter kom fram i min uppsats på så sätt att det visade sig att olika typer av medier hade stor betydelse för kulturturisternas förkunskaper om de resmål de besökte. Det var alltså i dessa kunskaper som deras bildningsprocess tog sin utgångspunkt. Förberedande var en viktig del i samband med resorna för några av de personerna jag intervjuat. Detta förberedande hade konsekvenser för deras bildning. Genom att läsa guideböcker och att ta del av annan information påverkades deras utgångspunkter vilket i sin tur påverkade deras lärande och utveckling. Detta oavsett om guideböckerna användes för att känna trygghet och säkerhet eller för att ta reda på information om olika sevärdheter eller om de medvetet lät bli att läsa guideböcker för att inte på förhand vara styrda av det. Att olika medier har betydelse för kulturturister märker man även i det att de ofta besöker platser de känner till från media sedan tidigare. I likhet med det min uppsats pekar på har Säljö (2001) hävdat att olika medier har stor betydelse för hur vi tolkar vår omvärld.

Urry (1990) menar att dagens turister söker det annorlunda, något de inte i sin vardag vanligtvis har möjlighet att uppleva. Detta kan enligt Karlsson (1994) vara bildning, att utveckla sig genom att resa ifrån sin vardagliga miljö. Säljö (2001) anser att man måste göra personliga erfarenheter av det annorlunda för att verkligen förstå det media förmedlar. Man måste utsätta sig för det annorlunda och främmande. Ett flertal exempel ges på detta i min resultatdel. Det hävdas gång på gång att när man ser något med egna ögon och upplever det i verkligheten, förstår man saker på ett helt annat sätt än vad man gör när man ser något om det på TV eller läser en bok om det. Kulturturisterna känner ofta till saker sedan tidigare från TV, men när de befinner sig på en unik plats förstår de det på ett helt annat sätt. De har kunskaper om det de besöker redan före, men när de besöker det, skapar de större förståelse för det. Kulturturisterna bildar sig framför allt på detta sätt genom olika former av betraktande. Det betraktande förhållningssättet finns genomgående under resorna. Genom att ge sig ut i världen och se saker med egna ögon och ta det till sig skapar de förståelse, och utvecklas därmed. Detta gäller oavsett om det handlar om deras betraktande av det estetiska och det historiska eller i de sammanhang de tog del av det kulinariska, samhällsliv eller vardagsliv. Det handlar även här om känslan av olika stämningar som infinner sig vid betraktandet. Dessutom handlar det om att skaffa sig egna uppfattningar om det man betraktar.

MacCannell (1976) menar att människor på grund av den tilltagande fragmentiseringen och instabiliteten i det moderna samhället söker efter äkthet i andra tider, i nostalgisk form, eller på andra platser, hos det kulturellt annorlunda. Han menar att turister inte vill vara distanserade betraktare till ett skeende, utan deltagare och att de är måna om att undvika turistattraktioner som inte uppfattas som autentiska, utan söker sig till platser

där det äkta och genuina livet pågår. För kulturturisterna yttrar sig sökandet efter äkthet i andra tider i betraktande av det historiska. Sökandet efter äkthet på andra platser, hos det kulturellt annorlunda framför allt genom att ta del av vardagsliv i de länder de besöker. I högre eller lägre grad bildar sig kulturturister genom olika former av deltagande. Till skillnad från när det gäller betraktande av estetiska och historiska värden är kulturturister när det gäller kulinariska sammanhang även deltagare. Det är en kombination av betraktande och deltagande. Här handlar det framför allt om olika smaker. När det gäller samhällsliv är man med nödvändighet en deltagare, då man är en del av det samhälle man betraktar. Här handlar det om att komma nära individerna i samhället. Det kan till exempel ske genom samtal med befolkningen i det land man besöker. Det kan även handla om något som chockerar eller olika känslor i samband med någon form av betraktande eller deltagande. När det gäller vardagsliv kan man vara både deltagare eller betraktare. Här handlar det om att komma nära individerna i deras vardagsliv, antingen genom samtal eller genom att befinna sig på olika platser. Detta har även påpekats av Säljö (2001) som hävdar att turismen fördjupat vår förståelse av levnadsvillkor som utmärker olika samhällen och har närmast oss till andra kulturers vardag.

Man kan dra paralleller mellan dagens kulturturister och forna tiders grand tour-resenärer. Precis som Löfgren (1990), Andolf (1990), Jansson (1994), Karlsson (1994) och Wolf (2001) har jämfört dessa med bland annat 1980-talets tågloffare och andra former av modern turism, kan man jämföra dessa med dagens kulturturister. Lusten att se och uppleva det främmande verkar vara den samma, även om dagens kulturturism inte kan ses som förberedelser till en karriär som det var då. Grand tour-resenärerna verkade även vara kopplade till deltagande i högre grad än dagens kulturturister, som framför allt karakteriseras av betraktande i sitt sätt att förhålla sig till de platser de besöker.

Man bör dock vara försiktig när man uttalar sig om vad resande innebär för kulturturisters lärande och utveckling. Att kulturturister bildar sig är uppenbart. De kulturturister jag intervjuade valdes ut av den anledningen. Däremot kan man ställa sig frågan om vilket värde det de lärt sig i samband med sina resor har. Har de kanske bara fått sina förutfattade meningar bekräftade? Eller har de bara upprätthållit de förväntningar de hade före resan? Att så kan vara fallet är invändningar som påpekats av bland annat Olsen (1997), Söderberg (1993), Jacobsen (1988), och Litvin (2003). Även Gustavsson (1997) påpekar att det är viktigt att inte stanna vid det redan bekanta och att inte kasta sig ut i det främmande, utan att se till hur något kan relateras till den egna erfarenheten. Om så är fallet eller inte bland de personer jag intervjuat kan jag inte uttala mig om. Detta kräver andra typer av undersökningar. Det är dock viktigt att reflektera över och vara medveten om.

6.3 Fortsatt forskning

I och med denna uppsats hoppas jag att jag kommit med ett nytt bidrag till pedagogiken, genom att studera kulturturism ur ett pedagogiskt perspektiv, något som initierats av Säljö (2001) och som jag här byggt vidare på. Bildning har känts som ett aktuellt begrepp och relevant begrepp att föra diskussionen utifrån.

Uppsatsen har tydligt visat på betydelsen av autentiska upplevelser för lärande och utveckling. Vikten av betraktande och deltagande för att ta kunskaper till sig har varit en viktig poäng i uppsatsen. Ofta handlar det för kulturturisterna om att uppleva något som de redan känner till, men som de genom att se med egna ögon utvecklar sin förståelse för. Om man vill dra paralleller till institutionaliserade utbildningsverksamheter skulle man kunna hävda vikten av studiebesök som en del av undervisningen, att komma ut och betrakta och ta del av olika sammanhang relaterat till det man studerar. Man skulle också med utgångspunkt i detta resonemang kunna ställa sig skeptisk till den utbildning som bedrivs via internet. Att överföra resonemang från ett sammanhang till ett annat vill jag dock vara försiktig med, även om jag gärna pekar på parallellen.

Uppsatsen har dessutom visat på ett sätt att angripa kulturturism ur ett pedagogiskt perspektiv. Fem olika aspekter av kulturturisternas lärande och utveckling i samband med deras resor har presenterats, betraktande av det estetiska, betraktande av det historiska, att ta del av det kulinariska, att ta del av samhällsliv och att ta del av vardagsliv. Vidare har tre olika förhållningssätt som bidrar till lärande och utveckling för dessa kulturturister presenterats, förberedande, betraktande och deltagande. Detta sätt att studera kulturturism ur ett pedagogiskt perspektiv som jag här utvecklat, med dessa kategorier och aspekter, faller väl in i det sätt att se på det moderna sättet att resa, som presenterats av bland annat Urry (1990) och Boissevain (1996). Dessa resultat väcker intresse till fortsatt forskning. Som jag ser det finns det stora möjligheter till fortsatt forskning vad det gäller att studera kulturturism ur ett pedagogiskt perspektiv. De kategorier och aspekter som jag presenterat i denna uppsats ger möjlighet till nya ingångar som kan ligga till grund för denna forskning. Man skulle kunna gå vidare med dessa aspekter och kategorier var för sig och studera dessa mer ingående än vad som gjorts i denna uppsats.

Det skulle ha vara intressant att anlägga ett fenomenografiskt angreppssätt som ett sätt att gå vidare med denna forskning. Då skulle man kunna fokusera på de förändringar av omvärldsuppfattning som man kan se hos intervjupersoner. Detta hade varit intressant. Man skulle då kunna ha intervjuat ett antal personer innan de reste iväg och frågat dem om hur de uppfattar vissa fenomen och sen efter att de kommit hem från sina resor intervjuar dem igen om hur de uppfattar samma fenomen, och se om det skett någon förändring i hur de uppfattar sin omvärld. Man skulle då kunna fokusera på mer avskilda fenomen. Det skulle på detta sätt gå att arbeta vidare med de olika kategorierna och aspekterna som framträdde i min resultatdel var för sig. Genom att ställa frågor som riktade sig mer specifikt för att utforska en enskild av de olika kategorierna eller aspekterna skulle ytterligare förståelse kunna skapas för dessa.

6.4 Avslutning

I mitt metodkapitel presenterade jag Kvaales (1997) resonemang om intervjuforskning som att vara en resenär, vilket är något jag förhållit mig till under arbetet med denna uppsats. I samband med det nämnde jag att jag under arbetet med denna uppsats även skulle företa min egen bildningsresa, samtidigt som jag studerat lärande och utveckling i samband med kulturturism. Denna resa har nu nått sitt slut. Jag har tagit del av fem reseskildringar och har utifrån dessa skrivit denna uppsats. Det skulle vara intressant att

företa fler resor av liknande slag, eftersom uppsatsen har visat på mycket som skulle vara intressant att undersöka vidare.

Litteraturförteckning

- Alvesson, Mats & Deetz, Stanley (2000), *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*, Studentlitteratur: Lund
- Andolf, Göran (1990), Turismen i historien, i *Längtan till landet annorlunda – om turism i historia och nutid*, Sveriges turistråd, Gidlunds förlag: Stockholm
- Asplund, Johan (2000), *Om undran inför samhället*, Argos: Lund
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1979), *Kunskapssociologi – Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*, Wahlström & Widstrand: Stockholm
- Boissevain, Jeremy (1996), Introduction, i Boissevain, Jeremy red., *Coping with tourists – European reactions to mass tourism*, Berghahn books: Oxford
- Broadly, Donald (1992), Bildningstraditioner och läroplaner, i *Skola för bildning, SOU 1992:94*
- Eskilsson, Lena (2000), Fritid och demokratisering, i Sandell, Klas & Sörlin, Sverker red., *Friluftshistoria – Från "hårdande friluftslif" till ekoturism och miljöpedagogik*, Carlssons bokförlag: Stockholm
- Gadamer, Hans-Georg (1997), *Sanning och metod*, Daidalos: Göteborg
- Gilje, Nils & Grimen, Harald (1993), *Samhällsvetenskapens förutsättningar*, Daidalos: Göteborg
- Gustavsson, Bernt (1997), *Bildning i vår tid – Om bildningens möjligheter och villkor i det moderna samhället*, Wahlström & Widstrand: Stockholm
- Gustavsson, Bernt (1991), *Bildningens väg – Tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880-1930*, Wahlström & Widstrand: Stockholm
- Jacobsen, Jens Kr. Steen (1997), Tilbakeblikk på turismen, i Jacobsen, Jens Kr. Steen & Viken, Arvid red., *Turisme fenomen och næring*, Universitetsforlaget: Oslo
- Jacobsen, Jens Kristian (1988), Møte med fremede land og folk – lærer vi noe av turismen?, i Jacobsen, Jens Kristian red., *Friheten i det fjerne – turismens myter og realiteter*, Nordisk sommeruniversitet: Aalborg
- Jansson, Bruno (1994), *Borta bra men hemma bäst – Svenskars turistresor i Sverige under sommaren*, Geografiska institutionen, Umeå Universitet

- Key, Ellen (1992), *Bildning - Några synpunkter*, Bildningsförlaget: Stockholm
- Karlsson, Sven-Erik (1994), *Natur och kultur som turistiska produkter – En början till en sociologisk analys*, Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet
- Kvale, Steinar (1997), *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur: Lund
- Leino, Anna-Liisa & Leino, Jarkko (1992), *Grundbok i pedagogik*, Editum: Esbo
- Larsson, Maria (1995), *Kultur och turism – En studie om marknadsföring av "kulturturism"*, Handelshögskolan, Göteborgs Universitet
- Liedman, Sven-Eric (2001a), *Vad är kunskap och bildning?*, i *Kunskap och bildning, debatt, utblick, Praktik och teori 2001:1*, Malmö högskola
- Liedman, Sven-Eric (2001b), *Ett oändligt äventyr – Om människans kunskaper*, Bonnier: Stockholm
- Liedman, Sven-Eric (1997), *I skuggan av framtiden – Modernitetens idéhistoria*, Bonnier: Stockholm
- Litvin, Stepen W. (2003), *Tourism and understanding – The MBA study mission*, i *Annals of tourism research*, Vol 30
- Löfgren, Orvar (1990), *Längtan till landet annorlunda*, i *Längtan till landet annorlunda – om turism i historia och nutid*, Sveriges turistråd, Gidlunds förlag: Stockholm
- MacCannell, Dean (1976), *The tourist – A new theory of the leisure class*, Schocken books: New York
- Murphy, Peter (1985), *Tourism – A community approach*, Methuen: New York
- Olsen, Kjell (1997), *Reiser og tverkulturell kommunikasjon*, i Jacobsen, Jens Kr. Steen & Viken, Arvid red., *Turisme – Fenomen og næring*, Universitetsforlaget: Oslo
- Rümmelein, Carl Christian (1996), *Kultur som resurs för svensk turism – Problem och möjligheter för produktutveckling och marknadsföring av kulturturism i Sverige*, Högskolan i Karlstad
- Sahlberg, Bengt (2001), *Möten, människor och marknader – Om turism och resande*, Liber/Étour: Malmö
- Skoglund, Christer (1994), *Bildningstanken under 1800-talet*, i Rudvall, Göte red., *Bildning och utbildning – Texter till ett seminarium om skola för bildning, Rapporter om utbildning 1994:2*, Lärarhögskolan, Malmö

Steene, Anders (1991), *Homo turisticus*, Sociologiska institutionen, Lunds Universitet

Svensson, Lennart (1984), *Människobilden i INOM-gruppens forskning – Den lärande människan*, Pedagogiska institutionen, Göteborgs Universitet

Säljö, Roger (2000), *Lärande i praktiken – Ett sociokulturellt perspektiv*, Prisma: Stockholm

Säljö, Roger (2001), Den kunskapande resenären, i Elg, Margareta red., *23 forskare skriver om turism*, Etour: Härnösand

Søderberg, Anne-Marie (1993), Turisten og den professionelle rejsende – Om antropologisk feltarbejde og kulturanalyse, i *Interkulturel kommunikation – Spændningsfeltet mellem det globale og det lokale*, Samfundslitteratur: Frederiksberg

Thurén, Torsten (1991), *Vetenskapsteori för nybörjare*, Liber: Stockholm

Urry, John (1990), *The tourist gaze – Leisure and travel in contemporary societies*, SAGE Publications: London

Wifstrand, Albert (1947), Bildning – Ett begrepps historia, i *Lychnos 1946-47*

Wolf, Eva (2001), *Med charter till Estoril – En etnologisk studie av kulturell mångfald inom modern svensk turism*, Skrifter från etnologiska föreningen i Västsverige 33: Göteborg

World Tourism Organisation (1985), *The states role in protecting and promoting culture as a factor of tourism development and the proper use and exploration of the national cultural heritage of sites and monuments of tourism*, World Tourism Organisation: Madrid